

CAPITULUM 68

5 **Discipulus:** Postquam de papa super crimine heresis mendaciter diffamato plura quesivi, et quedam interserui de papa effecto heretico, volo nunc de papa vere heretico indagare. In primis autem, exoro ut disseras an papa, si efficiatur hereticus, ipso facto sit omni auctoritate et ecclesiastica dignitate nudatus.

Magister: De hoc videntur esse diverse sententie. Una est quod papa, si efficiatur hereticus, sive manifestus sive occultus, ipso facto est papatu privatus. Alia est quod non est papatu privatus quamdiu ab ecclesia tolleratur.

10 **Discipulus:** Quo iure dicunt papam esse papatu privatum si hereticam incurrerit pravitatem.

Magister: Dicunt quod iure divino est privatus.

Discipulus: Quomodo possunt hoc dicere, cum in tota Scriptura Divina de papa heretico nulla mentio penitus habeatur.

15 **Magister:** Respondent quod, licet in Scriptura Divina non fiat de papa heretico mentio specialis et vocalis, plura tamen universalialia in Scriptura Sacra reperiuntur, que possunt ad papam hereticum applicari. Ex quibus (et ista vel consimili: ‘papa est hereticus’) concluditur evidenter quod papa hereticus non est verus papa, et per consequens quod est papatu privatus.

20 **Discipulus:** Hoc scire desidero, scilicet, quomodo ex contentis in Scriptura Divina probare nituntur quod papa, si efficiatur hereticus, non est verus papa.

25 **Magister:** Hoc per plures rationes probare conantur, quarum prima est hec. Verus papa, quantumcunque sceleratus et impius, a catholicis est sequendus, quia, licet eius opera imitanda non sunt, eius tamen doctrina est servanda, Ipsa Veritate testante, que Matthei 23 ait: “super cathedram Moysi sederunt scribe et pharisei, omnia ergo quecunque dixerint vobis servate et facite, secundum opera

1 68] 66 Ly **3** et] etiam An Fi We **4** exoro ut] exordiis Ly **5** ecclesiastica] activa We **7** manifestus] malus An Fi **8** Alia...privatus] *omitted* Ly | quamdiu] quamvis Ly | tolleratur] tolleretur Ly **14** Respondent] respondet An | non...vocalis] nulla mentio de papa heretico specialis et vocalis inveniatur Ly **15** universalialia] verba We **16** et] ex We **18** quod] *omitted* We **19** desidero] desiderare An | scilicet] *omitted* Ly **20** nituntur] mituntur Bb nituntus An **23** sunt] sint We Ly sit Fi

24–26 Matthei...facere] Matthew 23:2-3

vero eorum nolite facere”. Ex quibus verbis colligitur quod sacerdotes veteris legis sequendi fuerunt quantum ad doctrinam et precepta. Ergo multo magis papa sequendus est quamdiu manet papa. Sed si papa efficiatur hereticus, nullatenus est sequendus, precipiente Christo qui, ut habetur Luce 21, ait: “multi enim venient in nomine meo dicentes quia ‘ego sum’, et tempus appropinquavit, nolite ergo ire post illos”. Ex quibus verbis colligitur quod, qui venerit in nomine Christi, et tamen est adversarius Christi, non est eundum post eum. Sed quicumque dicit se esse vicarium Christi, venit in nomine Christi, et, si errat contra fidem, est adversarius Christi. Ergo non est eundum post illum, nec est aliquo modo sequendus, et per consequens non est verus vicarius Christi, quia verus vicarius Christi est sequendus, et ita papa, quam cito fit hereticus, sententia Christi est papatu privatus.

Discipulus: Ista ratio tripliciter videtur deficere. Primo, quia male intelliguntur verba Christi cum dicit “multi enim venient in nomine meo dicentes ‘ego sum’”. Non enim loquitur Christus de illis qui venturi erant in nomine Christi, asserturos se esse vicarios Christi, quales sunt summi pontifices. Sed loquitur de illis qui venturi errant in nomine Christi dicturi se habere potestatem et dignitatem ac sublimitatem Christi, et illi nullo modo sunt sequendi. Si enim aliquis papa primo catholicus postea diceret se esse Christum, et quod honor divinus esset ei impendendus, nullo modo esset eundum post ipsum.

Secundo videtur deficere ratio supradicta, quia ire post papam contingit dupliciter: vel sequendo eius doctrinam, vel sequendo precepta ipsius. Quamvis ergo, si papa efficeretur hereticus, non esset eundum post ipsum sequendo eius doctrinam, quia doctrina heretica est omnimodo vitanda, esset tamen eundum post ipsum eius obediendo preceptis, et ita maneret verus papa.

26 vero] autem We 27 multo] omitted We 28 papa¹] omitted Ly | efficiatur] efficeretur Ly 30 enim] omitted Bb Fi An We Ly | quia] omitted Bb Fi An We Ly | sum] Christus added We | appropinquavit] appropinquabit Bb Fi An We Ly 31 venerit] venit An Fi 33 quicumque] qui Ly 35 Christi] omitted Bb 36 sequendus] secandus An 37 est] omitted Bb An We | 39 enim] omitted Bb Fi An We Ly | venient] veniunt Bb An Fi 40 erant] omitted An 41 asserturos] asserentes Ly assertures An 42 loquitur] loquebatur Bb An Fi We | illis] naturalis An | venturi] veturi Fi 43 et dignitatem] omitted Bb | Christi] omitted Bb 47 supradicta] predicta Ly 48 eius] omitted Ly | sequendo] omitted Ly | eius...sequendo] omitted Bb | ipsius] eius Ly 49 si] omitted Ly | esset] omitted Bb 50 doctrinam quia] omitted Bb | doctrina] eius added We | est] et added We

29–31 Luce...illos] Luke 21:8

Tertio deficit ratio supradicta, quia, si ipsa concluderet, probaret aperte quod, si papa absque omni pertinacia erraret contra fidem, esset papatu privatus. Nam, qui docet falsam doctrinam, sive pertinaciter sive non pertinaciter, non est
 55 in hoc sequendus, et ita, qui veniret in nomine Christi dicens ‘ego sum papa et vicarius Christi’, et teneret quomodocunque doctrinam contra fidem, non esset eundem post illum, et per consequens esset papatu privatus, quod est omnino contrarium veritati.

Magister: Istantias tuas quidam pro re frivolas arbitrantur, putantes
 60 per ipsas demonstrative probare conclusionem intentam. Per primam enim ostendunt, ut eis videtur aperte, quod papa, si efficiatur hereticus, voce Christi est papatu privatus. Talem namque faciunt rationem. Idem iuris est de heresi minima et de maxima, quia idem iuris est in parvis et in magnis. Sic etiam
 65 deferendum est pro causa minima sicut pro maxima interiecte appellationi. Furtum eciam ita committitur in re minima sicut in maxima. Sed si aliquis papa, effectus hereticus, diceret se esse Christum et verum Deum sicut Christus fuit verus Deus, voce Christi esset papatu privatus, cum dicit “nolite ire post illos”. Illis enim verbis Christus precepit nullum esse sequendum qui diceret se
 70 Christum et Deum, et per consequens eisdem verbis papam papatu privavit, si presumeret se asserere Christum et verum Deum. Ergo, consimiliter, Christus eisdem verbis papatu privavit omnem papam qui in quamcunque, etiam minimam, heresim laberetur. Et per hoc respondent ad instantiam memoratam, dicentes quod verba Christi predicta debent intelligi tam de illis qui dicturi erant
 75 se dignitatem Christi habere, quam de omnibus hereticis asserentibus se doctrinam veram asserere.

Per secundam etiam instantiam conclusionem intentam probare nituntur, quia, si papa est sequendus, aut est sequendus quantum ad doctrinam, aut

56 quomodocunque] quemcunque Bb **60** quidam] promptly added Fi | pro re] pro te We omitted Ly Fi **63** iuris] ius Ly **64** minima] minime An | iuris] ius Ly | in²] omitted Bb **65** est] papatu added We | interiecte] interdicte An | appellationi] omitted We **66** ita] omitted Ly **67** esse] omitted Ly **68** esset] omitted An **69** precepit] precipit Bb **70** papatu] privata An **71** asserere] omitted Ly **72** in] omitted Bb | quamcunque] quantamcunque Ly **73** minimam] mo^{nam} An | hoc] hec Bb | respondent] respondet An **74** dicturi] ducturi An **75** se²] sese Ly **76** asserere] astruere Ly **77** conclusionem] omitted Ly eciam added We | intentam] intentum Ly

quantum ad precepta. Sed neutro modo papa hereticus est sequendus, ergo non
 est verus papa. Maior videtur aperta. Minor probatur. Quia, quod non sit 80
 sequendus quo ad doctrinam patet, quia nulla doctrina heretica est sequenda.
 Quod etiam non sit sequendus quantum ad precepta patet, quia unum de
 principalibus preceptis pape est ut subditi eius doctrinam observent. Si ergo
 papa hereticus non est sequendus quo ad doctrinam, nec etiam quo ad precepta
 est sequendus, et per hoc patet responsio ad instantiam quam adducis. 85

Ad tertiam, respondetur quod papa non in omnibus est sequendus. Si enim
 male vivit, eius vita nullatenus est sequenda, et ideo, si docet aliquid absque
 omni pertinacia contra fidem, in hoc minime est sequendus. Papa tamen,
 manens papa, quantum ad illa que irrevocabiliter docet est sequendus, et ideo, si
 irrevocabiliter aliquid docet contra fidem, sit eo ipso non verus papa, et est 90
 papatu privatus. Si autem aliquid docet contra fidem et paratus est corrigi, non
 est propter hoc papatu privatus.

Discipulus: Quomodo scietur quod papa docet aliquid irrevocabiliter contra
 fidem, et aliquid non irrevocabiliter.

Magister: Ad hoc dicitur quod hoc iudicari debet per verba et opera eius. 95
 Quandoque enim convincendus est per verba que dicit, quandoque per opera que
 agit, sicut ex quarto huius potes advertere.

Discipulus: Suntne plures rationes pro assertionem predicta.

Magister: Secunda ratio, in Scriptura Divina fundata, est talis. Universi
 pseudoprophete et pseudochristi a cunctis fidelibus sunt vitandi, Ipsa Veritate 100
 testante, que, ut habetur Matthei 24, ait: “surgent enim pseudochriste et
 pseudoprophete et dabunt signa magna et prodigia ita ut in errorem inducantur,
 si fieri potest, etiam electi, ecce predixi vobis, si ergo dixerint vobis ‘ecce in
 deserto est’, nolite exire, ‘ecce in penetrabilibus’, nolite credere”. Ex quibus

80 probatur] sic added We | Quia] omitted Ly 81 nulla] omitted An 83 principalibus]
 principalioribus Bb | observent] servant Ly 84 etiam] omitted Bb 85 quam] quo Bb An 89
 manens] manet Ly | quantum] autem added Ly | que] contra fidem added Ly | docet] non added Ly
 90 sit] sic Ly | non] est Ly 92 propter hoc] omitted Ly 93 scietur] hoc added Ly
 95 iudicari] iudicare Fi | et] per added Ly 96 Quandoque] quodcumque Bb Fi Ly | 97
 advertere] averti We 99 Divina] sacra Ly | Universi] universalis An Fi 101 Matthei] omitted An
 | enim] omitted Bb An Fi 102 ut] non Bb An 103 dixerint] dixerit Bb An Fi We 104
 penetrabilibus] penetrabilibus Ly

97 ex...huius] 1 Dial. 4 101–104 habetur...credere] Matthew 24:24-26

105 verbis datur intelligi quod pseudoprophete et pseudochristi sunt vitandi. Sed
 papa, si efficiatur hereticus, inter pseudoprophetas et pseudochristos est
 censendus. Ergo voce Christi, quam cito scitur esse talis, a cunctis catholicis est
 vitandus, et per consequens voce Christi est papatu privatus, quia verus papa a
 catholicis nullatenus est vitandus.

110 Tertia ratio talis est. Qui est de medio fidelium auferendus, non est verus
 papa, cum verus papa sit a cunctis fidelibus honorandus. Sed papa hereticus,
 etiam si signa faceret, et predicaret aliquid, et ita eveniret, est de medio fidelium
 auferendus, eo quod sententia divina lata est contra ipsum Deuteronomio 13,
 ubi sic legitur: “si surrexerit in medio tui propheta aut qui sompnum vidisse se
 115 dicat et predixerit signum atque portentum et evenerit quod locutus est et dixerit
 tibi, ‘eamus et sequamur deos alienos’ quos ignoras, et ‘serviamus eis’, non
 audies verba prophete illius aut sompniatoris, quia temptat vos Dominus Deus
 vester”. Et infra: “propheta autem ille aut fictor sompniorum interficietur, quia
 locutus est ut vos averteret a Domino Deo vestro qui eduxit vos de terra Egipti
 120 et redemit de domo servitutis, ut errare te faceret de via quam precepit tibi
 Dominus Deus tuus, et auferes malum de medio tui”. Ex quibus verbis
 colligitur, quod quicumque, nullo excepto, visus fuerit a via Domini et a veritate
 catholica fideles avertere, est de medio fidelium auferendus. Sed papa, si est
 hereticus et pravitatem docuerit hereticam, a fide conatur fideles avertere, ergo
 125 est de medio fidelium auferendus, et per consequens verus papa minime est
 censendus.

Discipulus: Si papa doceret servire diis falsis vel colere idola, videtur quod
 eo ipso non esset reputandus verus papa, sed propter quamlibet heresim non
 videtur quod sit statim papatu privatus.

107 Ergo] vera *added* Ly | cito] sic Ly scito Bb **108** est] *omitted* Bb **111** a cunctis] ab

omnibus We **112** faceret] fieret An Fi | aliquid] aliqua Ly | eveniret] evenirent Ly

114 medio] meo An | prophetes] propheta Bb Fi An We Ly | qui] quis Ly | sompnum] sompnias Fi **115** evenerit] veniret Bb venerit An Fi
 We | locutus] *omitted* Ly **120** redemit] vos *added* Bb Fi An We Ly **121** tuus] *omitted* Bb Fi An We Ly | verbis] *omitted* Bb **123** Sed] si
added An **124** docuerit] docet We | hereticam] hereticum An **127** colere] celere An **128** quamlibet] *omitted* An

113–118 Deuteronomio...vester] Deuteronomy 13:1-3 **118–121** Et...tui] Deuteronomy 13:5

Magister: Hic concedis quod est aliqua heresis, quam, si papa incurreret, 130
statim ipso facto est papatu privatus voce Dei. Ergo pro omni heresi cui
pertinaciter adhererit est ipso facto per divinam sententiam papatu privatus,
quia de heresi una et alia quantum ad hoc consimiliter est dicendum.

Quarta ratio est hec. Antichristus non est verus Christi vicarius reputandus.
Sed papa hereticus est veraciter Antichristus, teste beato Iohanne, qui, in 135
canonica sua prima cap. quarto, ait: “omnis spiritus qui solvit Iesum ex Deo non
est, et hoc est Antichristi quod audistis quoniam venit”. Ex quibus verbis datur
intelligi quod, quicumque negat fidem Christi, Antichristus est censendus. Papa
ergo hereticus est Antichristus, et per consequens non est verus vicarius Christi,
ex quo sequitur quod est papatu privatus. 140

Quinta ratio est hec. Ille non est verus papa cui fideles minime communicare debent,
quia pape est communicandum et obediendum. Sed pape heretico fideles communicare
minime debent, ergo papa hereticus non est verus papa. Maior est
manifesta. Minor probatur auctoritate beati Iohannis, qui, in canonica sua
secunda, ait: “si quis venerit ad vos et hanc doctrinam non affert, nolite recipere 145
eum in domum, nec ‘ave’ ei dixeritis, qui enim dicit illi ‘ave’ communicat
operibus eius malignis”. Que verba Beda, ut legitur 24 q. 1 c. cap. *Omnis*,
exponens, ait: “si quis venerit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite
recipere eum in domum, nec ‘ave’ ei dixeritis. Qui enim dicit illi ‘ave’,
communicat operibus eius malignis’. Hec Iohannes de hereticis sive 150
schismaticis devitandis que verbis docuit eciam factis exhibuit. Narrat enim de
illo auditor eius sanctissimus et martir fortissimus Policarpus, Smirneorum

130 incurreret] incurrerit Bb **134** Antichristus] antechristus An | reputandus] omitted Ly **135** qui] omitted
Ly | in] omitted Bb An Fi **136** prima] omitted Bb | ait] dicit We **137** hoc] hic Bb Fi An We Ly | Antichristi]
antichristus Bb Fi An We Ly | quod] de quo Bb Fi An We de eo Ly | audistis] audivistis An Fi | quoniam]
iam added Bb Fi An We Ly **141** non est] omitted An **142** pape¹] et added Bb Fi An We **144** in] omitted
Bb An Fi We **145** secunda] secundo Bb An Fi omitted Ly | venerit] venit Bb | doctrinam] suam added Ly
146 dicit] dixerit Ly | illi] ei Bb Fi An We Ly **147** malignis] malis Bb An Fi Ly
148 venerit] venit Bb Fi An We Ly **149** recipere] recipe Bb | dicit] dixit Ly **150** eius] illius
Ly | malignis] malis Bb An Fi Ly | Hec] enim added Ly **151** schismaticis] schismatibus Ly | que] qui An Fi |
etiam] et Bb An Fi Ly **152** sanctissimus] vir added Ly | Smirneorum] smirnorum Bb An Fi We

135–137 teste...venit] 1 John 4:3 **144–147** qui...malignis] 2 John 1:10-11
147–156 ut...veritatis] c.24, C.24, q.1, col. 975

155 antistes, quod tempore quodam, cum apud Ephesum balneas lavandi gratia
fuisset ingressus, et vidisset ibi Cherinthum, coexiliret continuo, et discessit non
lotus, dicens ‘fugiamus hinc, ne et balnee ipse corruant, in quibus Cherinthus
lavatur inimicus veritatis’”. Ex quibus verbis datur intelligi quod illi qui non
affert doctrinam Christi est nullatenus communicandum. Papa autem hereticus
non affert doctrinam Christi, ergo ei nullatenus est communicandum, et per
consequens non est verus papa.

160 **Discipulus:** Beatus Iohannes non loquitur de papa heretico, sed de aliis
hereticis quibus non est communicandum.

165 **Magister:** Hec responsio impugnatur. Primo, quia beatus Iohannes inter
papam non afferentem doctrinam Christi et alium non distinguit, sed dat pro
regula generali quod, quicumque non attulerit doctrinam Christi, non est
communicandum eidem.

170 Secundo, ostenditur ex ratione beati Iohannis quod regula sua magis
intelligenda est de papa heretico quam de aliis hereticis. Assignans enim pro
ratione quare hereticus est vitandus, et non est ei dicendum ‘ave’, ait: “qui enim
dicit illi ‘ave’ communicat operibus eius malignis”. Ex quibus verbis datur
intelligi quod qui dicit ‘ave’ heretico communicat operibus eiusdem malignis.
Sed operibus malis neque pape heretici neque aliorum hereticorum est
communicandum quoquo modo, ymmo minus communicandum videtur
operibus malis pape heretici quam aliorum hereticorum, eo quod propter
dignitatem qua fungitur papa hereticus, magis nocere valebit fidei orthodoxe, si
175 fautores, sequaces, et defensores habuerit, quam alii heretici, teste beato
Augustino, qui, ut legitur dist. 83 cap. *Nemo*, ait: “nemo quippe in ecclesia

153 Ephesum] epheseum Ly | balneas] balnea Bb Fi An We Ly 154 coexiliret] omitted Bb An Fi
We exiit Ly | et²] omitted Bb An Fi We 155 et] omitted Ly | Cherinthus] chorinchus Bb
corinscus An Fi 156 illi] ei Ly 157 affert] auffert An 160 loquitur] legitur Bb 167 est]
Assignans] affirmatur Ly 168 quare] qualiter We | ait] dicit Ly | enim] omitted An 169 dicit]
dixerit We Ly | illi] sibi Ly | eius] suis Ly illius Bb An Fi | malignis] malis Ly | verbis] omitted Bb
170 eiusdem] suis Ly | Ex...malignis] omitted We 171 malis] malignis We 172 videtur] est
We 173 malis] malignis We | hereticorum] omitted An | quoquo...hereticorum] omitted Ly
174 valebit] valeret Ly 175 habuerit] haberet Ly 176 qui] est An Fi omitted Ly | ecclesia] dei
added Ly

168s ait...malignis] 2 John 1:11 176–180 ut...honoratur] c. 2, di. 83, col. 293

amplius nocet, quam qui perverse agens nomen vel ordinem sanctitatis et sacerdotis habet. Delinquentem namque hunc nullus redarguere presumit, et in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reverentia ordinis peccator honoratur”. Ex quibus verbis infertur quod nemo amplius nocere potest ecclesie Dei quam papa perverse agens et heresim dogmatizans, si pro reverentia papalis honoratur. Si ergo operibus malis aliorum hereticorum catholici communicare non debent, multo magis communicare non debent operibus malis pape heretici, et per consequens ei dicere ‘ave’ minime debent, quia, secundum beatum Iohannem, qui dicit cuicumque heretico ‘ave’ communicat operibus illius malignis. 180 185

Discipulus: Alias rationes adducas.

Magister: Sexta ratio est hec. Ille non est verus papa qui neque in spiritualibus neque in temporalibus debet esse iudex fidelium, quia verus papa est verus iudex omnium christianorum. Sed papa hereticus neque in temporalibus neque in spiritualibus debet esse iudex fidelium. Quod autem non in temporalibus, patet per Apostolum qui, 1 Corinth. 6, Corinthios reprehendit quod coram infidelibus litigabant, dicens sic: “non est inter vos sapiens quisquam qui possit iudicare inter fratrem suum sed frater cum fratre iudicio contendit, et hoc apud infideles”. Ex quibus verbis datur intelligi quod fideles, eciam pro temporalibus, non debent coram infideli contendere, si inter se sapientem habuerint, qui inter ipsos sciat et valeat iudicare. Ex quo concluditur quod multo fortius infidelis in spiritualibus non debet esse iudex fidelium. Papa autem hereticus est infidelis, ergo non debet esse iudex fidelium, et per consequens non est verus papa. 190 195 200

Septima ratio est hec. Ille qui, tanquam proprio iudicio condempnatus, est a fidelibus devitandus, non est verus papa, quia verus papa nec est condempnatus nec est a fidelibus devitandus. Sed papa hereticus, tanquam proprio iudicio

177 et] vel Ly | sanctitatis et] *omitted* Bb An Fi We 178 sacerdotis] sanctitatis We 181 agens] *omitted* Ly 182 ergo] enim Ly 183 debent¹] debet An 184 minime] non Ly 187 adducas] deductas An 188 qui] *omitted* Bb 191 autem] *omitted* We Ly | non] *omitted* Bb An Fi 192 1] *omitted* Fi ad *added* We Ly 193 quod] qui We 194 suum] et fratrem Bb Fi An We Ly | fratre] ~~in *added* Bb Fi An We Ly~~ 196 debent] debet An | infideli] infidelibus Fi An Ly 201 hec] talis Ly | est²] est *added* Ly 202 devitandus] evitandus Ly | nec] non We | non...Sed] *omitted* Ly

192–195 1...infideles] 1 Corinthians 6:5-6

condempnatus, est a fidelibus devitandus, teste Apostolo qui, ad Titum tertio,
 205 ait: “hereticum hominem post unam et secundam correptionem devita, sciens
 quia subversus est qui eiusmodi est et delinquit proprio iudicio
 condempnatus”. Ex quibus verbis patet quod papa hereticus, tanquam proprio
 iudicio condempnatus, est vitandus. Quod etiam Ambrosius, ut habetur 24 q.1
 210 cap. *Que dignior*, asserit manifeste, ita dicens: “fides ergo in primis ecclesie
 querenda mandatur, in qua, si Christus habitator sit, haud dubie sit legendum. Si
 vero populus perfidus, aut preceptor hereticus deformet ecclesie habitaculum,
 vitanda hereticorum communio, fugienda sinagoga censetur, excutiendus
 pedum pulvis, ne fatiscentibus perfidie sterilis siccitatibus tanquam humi arido
 215 arenosoque mentis tue vestigium polluatur. Nam sicut corporeas infirmitates
 populi fidelis suscipere in se debet evangelii predicator, iuxta quod scriptum est
 ‘quis infirmatur, et non infirmor’, ita, si qua est ecclesia que fidem respuat, nec
 apostolice predicationis fundamenta possideat, ne quam labem perfidie possit
 aspergere, deserenda est. Quod Apostolus quoque evidenter asseruit dicens
 220 ‘hereticum hominem post unam et secundam correptionem devita’”. Ex quibus
 verbis datur intelligi quod papa hereticus, etiam absque omni humana sententia,
 est vitandus. Ratio enim quare Ambrosius asserit hereticos devitandos, est ne
 quos labe perfidie, scilicet pravitatis heretice, possint aspergere. Papa autem
 hereticus inter omnes hereticos efficacius, fortius, celerius et universalius potest
 225 aspergere pravitate heretica populos christianos. Ergo papa hereticus, ante
 omnem humanam sententiam, est a catholicis, tanquam divina condempnatus
 sententia, devitandus, et per consequens verus papa minime est censendus.

204 est] ergo est *added* Ly | devitandus] evitandus Ly **205** unam] primam Bb An Fi We **206**
 quia] quod Ly | qui eiusmodi] cuiusmodi Fi | et] *omitted* We | delinquit] *omitted* We cum sit *added*
 Ly **207** Ex...condempnatus] Ergo Ly **208** vitandus] evitandus Ly **209** Que] qui Bb An Fi We |
 ecclesie] ecclesia Bb Fi An We Ly **210** haud] hanc Bb se *added* We **211** aut] ac An **213** pulvis]
 p^ouus An puluit Fi | | humi] humi Bb humando An Fi | arido] aride Ly *omitted* An Fi
214 arenosoque] arenosque An Fi arenoseque Ly | tue] sue Bb Fi An We Ly | corporeas] corporeetas Bb An Fi **216** et] ego *added* Bb Fi An
 We Ly **217** quam labem] quem labe Bb Fi An We Ly **219** secundam] alteram Bb Fi An We Ly **220** datur] potest Ly **222** perfidie]
omitted Bb | possint] possit Ly **223** hereticos] **et** (*omitted* We) **plusquam quicumque hereticus** *added* We Vc* | universalis] vilis We

204–207 ad...condempnatus] Titus 3: 10-11 **215s** scriptum...infirmor] 2 Corinthians 11:29

208–219 ut...devita] c. 26, C. 24, q. 1, col. 976

Discipulus: Verba Apostoli videntur ostendere quod papa hereticus non est sententia divina condemnatus, cum dicat Apostolus ‘hereticum hominem post unam et secundam correctionem devita’, aperte insinuans quod ante primam et secundam correctionem non est a fidelibus devitandus. Ex quo infertur quod papa hereticus ante primam et secundam correctionem non est divina sententia condemnatus. 230

Magister: Ad istam obiectionem respondetur quod prima et secunda correctio minime requiruntur ad condemnationem pape heretici, nec precedunt condemnationem eius, quia absque omni correctione papa hereticus est dampnatus. Cum enim correctio sententiam dampnationis nequaquam contineat, et nullus absque omni sententia divina et humana est vitandus, si papa hereticus post primam et secundam correctionem sic est vitandus, constat quod ante correctionem primam et secundam papa hereticus aliqua sententia divina vel humana extitit condemnatus, et ita prima et secunda correctio non precedunt sententiam condemnationis pape heretici. Sed sepe quando aliquis sit hereticus, quia negat veritatem quam non tenetur explicite credere, ad hoc quod sciatur esse condemnatus divina sententia, et per consequens ut constet quod est a catholicis devitandus, requiritur prima et secunda correctio, quia sepe aliter constare non potest quod est pravitate heretica irretitus. Quandoque enim per primam correctionem minime innotescit quod errans contra fidem pertinaciter errat, et ideo adhuc non constat quod est vitandus. Per secundam autem correctionem constat an paratus sit corrigi, vel in sua sententia pertinaciter perseveret, et ideo tunc scitur an sit divina sententia condemnatus, et per consequens an sit a fidelibus evitandus. 240 245 250

Per primam ergo et secundam correctionem intelligit Apostolus omnem correctionem qua innotescit errantem esse in sua sententia pertinacem, et per consequens qua constat ipsum esse divina sententia condemnatum et a catholicis devitandum.

Discipulus: Suntne plures rationes pro assertionem predicta. 255

229 unam] primam Bb Fi An We Ly 230 a] omitted We| fidelibus] hereticus We 231 est] a fidelibus devitandus (evitandus Vc*) et per consequens ante primam et secundam correctionem non est added We Vc* Ba 236 sententiam] omitted An 238 sic est] sit We| si...vitandus] omitted An 240 vel] et An 243 condemnatus] dampnatus Ly We 248 vel] omitted An 249 perseveret] perseverare Ly 250 evitandus] devitandus We 252 correctionem] in added Ly 253 qua] quia Bb An Fi | ipsum] illum Ly

Magister: Octava ratio est hec. Qui est anathematizatus non est verus papa, quia talis est ab ecclesia separatus. Verus autem papa est ab ecclesia minime separatus, cum sit caput ecclesie. Caput vero ab ecclesia separatum non est verum caput, sicut nec caput a corpore separatum est amplius caput, quemadmodum homo mortuus non est homo, et, ut dicit quidam, caput est capitati caput. Sed papa hereticus est anathematizatus, teste Apostolo, qui, ad Galatos 1° cap., ait: "licet nos aut angelus de celo evangelizet vobis preter quam quod evangelizavimus vobis anathema sit, sicut prediximus et nunc iterum dico, si quis vobis evangelizaverit preter id quod accepistis, anathema sit". Ergo papa hereticus non est verus papa.

Discipulus: Videtur quod ista ratio non concludit, quia Apostolus non dicit quod talis evangelizator anathema est, sed dicit 'anathema sit', insinuans quod talis non est anathematizatus sed anathematizandus, et ita papa hereticus non est anathematizatus sed anathematizandus.

Magister: Respondetur quod verba Apostoli non recte intelligis. Non enim dicit Apostolus 'anathema sit' quia evangelizator hereticalis doctrine est anathematizandus non anathematizatus, sed ideo dicit 'anathema sit' quia vult verba sua intelligi conditionaliter, scilicet, si aliquis evangelizaret contra doctrinam Apostolicam, sequitur quod sit anathema, ita quod talis conditionalis est vera: 'si aliquis evangelizaret contra doctrinam Apostoli ipse est anathema'.

Aliter dicitur, et predictis non obviat, quod cum dicit Apostolus 'anathema sit', sic debet intelligi: anathema sit, hoc est, tanquam anathema sit habendus, et per consequens talis est ab ecclesia fidelium separatus.

Discipulus: Alias libenter audiam rationes.

256 verus] *omitted* Bb **257** talis] anathematizatus We **258** vero] autem Ly **259** verum] amplius Ly **260** quidam] aristoteles Ly aristoteles *added* Bb An Fi **262** evangelizet] evangelizaret An **263** quod] evangelizavimus] evangelizamus Bb | prediximus] predixi Bb An Fi We **265** verus] *omitted* Ly **266** dicit] concludit Ly **269** sed] est *added* We | anathema¹...269 sed] *omitted* An | anathematizandus] anathematizatus An | sed...anathematizandus²] *omitted* Fi **270** Respondetur] recte] *omitted* Bb | enim] ideo *added* We **271** evangelizator] evangelista Fi **273** evangelizaret] evangelizet We **274** ita] ista Bb infra An **275** evangelizaret] evangelizet We **276** quod] *omitted* Ly **277** sit¹] et *added* We | sic] *omitted* Ly An | debet...sit] *omitted* Ly

260s ut...caput²] Ockham, *Expositio in librum predicamentorum Aristotelis*, cap. 13 (OPh, II, p. 253): "caput dicitur convenienter capitati caput". Cf. L. Minio-Paluello, ed., *Aristoteles Latinus*, I, Bruges-Paris: Desclée de Brouwer, 1961, pp. 19, 60, 98. **261–264** ad...sit] Galatians 1:8-9

Magister: Nona ratio est hec. Homo alterius secte non debuit esse rex fidelium constitutorum sub veteri lege, ergo, multo fortius, homo alterius secte non debet esse caput constitutorum sub nova lege. Papa autem est caput omnium constitutorum sub nova lege, ergo nullus alterius secte potest esse verus papa. Sed verus papa est caput omnium christianorum, papa autem hereticus est alterius secte, ergo papa hereticus non est verus papa. Quod autem homo alterius secte non debuit esse rex fidelium constitutorum sub veteri lege lex divina apertius manifestat, cum dicat Deuteronomio 17: “non poteris alterius gentis hominem regem facere qui non sit frater tuus”. Ergo, consimiliter, homo alterius secte non est verus papa. 280 285

Decima ratio est hec. Nemo alterius secte est verus propheta et doctor christianorum. Ergo, multo magis, nemo alterius secte est verus papa catholicorum. Papa autem hereticus est alterius secte, ergo non est verus papa. Quod autem nemo alterius secte possit esse propheta aut doctor catholicorum, divinis testimoniis videtur aperte probare. Ait enim Deus Moysi Deuteronomio 18: “prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore eius”. Ex quibus verbis colligitur quod verus *propheta* et doctor christianorum catholicorum est de medio fidelium tantummodo suscitandus, et ita alterius secte esse non potest, et per consequens homo alterius secte non est verus papa, cum verus papa sit verus propheta, id est doctor, fidelium, quia verbo pascere debet catholicos, Christo dicente Petro ‘pascere oves meas’. 290 295 300

Undecima ratio est hec. Verus papa est verus pastor ovium Christi. Papa autem hereticus non est verus pastor ovium Christi. Ergo papa hereticus non est verus papa. Maior est manifesta, quia est successor beati Petri, qui fuit verus pastor constitutus a Christo. Minor probatur, quia verus pastor ovium Christi est sequendus, teste ipso Christo, qui, ut legitur Iohann. 10, de vero pastore loquens, 305

280 hec] talis Ly 282 esse] omitted An | ergo...lege] omitted Ly 283 nullus] nullius An 285 papa¹] omitted Ly 287 17] 16 Ly 290 et] aut We 294 probare] probari We Ly 295 18] 28 An Fi 296 propheta] papa Bb An Fi Ly 297 christianorum] omitted We 298 ita] infra An | esse...secte] omitted Bb 300 verbo] volo An 303 ovium...successor] omitted Bb 305 pastor¹] papa Ly 306 10] 18 An

287s Deuteronomio...tuus] Deuteronomy 17:15 294–296 Deuteronomio...eius] Deuteronomy 18:18 300s Christo...meas] John 21:17 306–308 ut...sequuntur] John 10:3-4

ait: “oves vocem eius audiunt et proprias oves vocat nominatim et educit eas et cum proprias oves emiserit ante eas vadit et oves illum sequuntur”. Et ita patet quod verus pastor est sequendus. Papa autem hereticus non est sequendus, ergo non est verus pastor.

Item, fur non est verus pastor, quia Veritas Ipsa, ubi prius, furem a vero pastore distinguit. Sed papa hereticus est fur, quia papa hereticus tanquam fur non venit nisi ut furetur, et mactet, et perdat. Ergo papa hereticus non est verus pastor, et per consequens non est verus papa.

Duodecima ratio est hec. Qui non est de corpore ecclesie militantis non est verus papa, eo quod verus papa est verum caput ecclesie. Sed papa hereticus, nulla contra eum humana lata sententia, non est de corpore ecclesie militantis. Ergo papa hereticus non est verus papa. Maior est evidens. Minor ostenditur sic. Nullus hereticus est de corpore ecclesie quantumcunque putetur esse de corpore ecclesie, ergo papa hereticus non est vere de corpore ecclesie. Antecedens probatur aperte auctoritate **Augustini**, asserentis quod licet mali catholici pertineant ad ecclesiam, que comprehendit bonos et malos, heretici tamen non sunt de societate ecclesie. Ait enim in omelia de parabola zizaniorum: “cum negligentius agerent prepositi ecclesie, aut cum dormitionem mortis acciperent Apostoli, venit diabolus et superseminavit eos quos malos filios Dominus interpretatur. Sed recte queritur utrum heretici sint, an male viventes catholici. Possunt enim dici filii mali etiam heretici, quia etiam ex eodem evangelii semine et Christi nomine procreati, pravis opinionibus ad falsa dogmata convertuntur. Sed quod dicit eos in medio tritici seminatos, quasi videntur illi significari qui unius communionis sunt. Verumptamen quoniam Dominus agrum ipsum, non ecclesiam, sed hunc mundum interpretatus est, bene intelliguntur

307 vocat] vocant An Fi **308** emiserit] omiserit An | illum] eum Ly ipsum Bb An Fi | Et] omitted Ly **311** Ipsa] omitted Ly **312** distinguit] distinguitur An **315** Duodecima] 22^a An **317** nulla] nulli An Fi etiam added Ly | eum] ipsum We | militantis] quantumcunque putetur esse de corpore ecclesie Ly **318** verus] omitted Ly **319** quantumcunque...ecclesie] omitted Ly **320** vere] omitted Ly **321** Augustini] **Vc***: gregorii Bb An Fi Na WeLyVgDi beati gregorii Vd **322** comprehendit] comprehendet An Fi **323** enim] gregorius added Bb An Fi Ly | in] omitted Fi **324** negligentius] negligenter Bb Fi An We Ly | aut cum] et Bb Fi An We Ly **325** Dominus] deus Ly **326** sint] sic An **327** etiam¹] et Ly | qui Bb Fi An We Ly | etiam²] omitted WeLy **329** quod] quid Fi | quasi] quo Ly **330** communionis] conditionis Ly | quoniam] quando We **331** ipsum] omitted Bb Fi An We Ly | interpretatus est] interpretatur Bb An Fi WeLy | bene] omitted Bb Fi An We Ly

323–338 Ait...ostendere] Augustinus Hipponensis, *Questiones septemdecim in evangelium secundum Mattheum*, qu. XI, in Migne, PL, t. 35, col. 1367

heretici, quia non societate unius ecclesie vel unius fidei, sed societate solius
 nomini christiani in hoc mundo permiscerentur bonis: ut illi qui in eadem fide
 mali sunt, palea potius quam zizania deputentur, quia palea etiam fundamentum
 ipsum habet cum frumento, radicemque communem. In illa plane sagena, qua 335
 concluduntur et mali et boni pisces, non absurde mali catholici intelliguntur.
 Aliud est enim mare quod magis mundum istum significat, aliud sagena, que
 unius fidei vel unius ecclesie communionem videtur ostendere”. Ex quibus
 verbis aperte colligitur quod, absque omni humana sententia, omnes heretici
 sunt a corpore ecclesie separati, nec sunt de ecclesia, licet quidam eorum 340
 putentur esse de ecclesia, quia quod sint heretici ignoratur. Dicit enim
Augustinus quod heretici ‘non societate unius ecclesie vel unius fidei, sed
 societate solius nominis christiani in hoc mundo permiscerentur bonis’. Ex quo
 patenter habetur quod heretici non sunt de corpore eiusdem ecclesie cum bonis.

Item, omnes qui sunt de corpore ecclesie militantis, sive sint boni sive mali, 345
 in una sagena concluduntur. Sed heretici cum catholicis, licet sint in uno mari,
 quia in uno mundo, non tamen sunt in una sagena secundum **Augustinum**. Ergo
 heretici non sunt de corpore ecclesie.

Quod etiam sic probatur. Ecclesia Christi est regnum Christi. Sed heretici
 non spectant ad regnum Christi, quia soli catholici spectant ad regnum Christi, 350
 teste beato Augustino qui, super Iohannem, ait **quod** fideles Christiani sunt
 regnum quod non tollitur ymmo emitur sanguine Christi. Et alibi super
 Iohannem ait: “quod enim regnum eius nisi credentes”. Ex quibus patet
 quod heretici non sunt de regno Christi, licet mali catholici sint de regno Christi.
 Quod autem regnum Christi sit ecclesia asserit evidenter Gregorius, qui, in 355

332 quia] qui Bb Fi An We Ly | non] *omitted* Bb 334 deputentur] reputentur Ly 335 ipsum]
 idem Ly | illa] palea *added* Bb Fi An Ly | plane] sane Ly | sagena] sagenaque Ly
 336 pisces] *omitted* Bb Fi An We Ly 337 est] *omitted* Bb An Fi We Ly | enim] *omitted* Bb Fi An We Ly |
 mare] magnum *added* Bb An Fi Ly | magis] *omitted* Bb An Fi Ly 339 aperte] *omitted* Ly | heretic] |
 catholici An 342 Augustinus] **Vc***: Gregorius Bb An Fi We Ly Na Vg Vd Di | unius²] *omitted* Bb
 345 sint] sunt Ly 346 sagena] segena An 347 Augustinum] **Vc***: gregorium Bb An Fi We Ly
 Na Vg Vd Di 349 Sed...Christi] *omitted* Ly 350 quia] sed Ly 351 quod] **Kn**: *omitted* Bb Fi
 An We Ly 352 tollitur] colligitur Fi Ly | ymmo] sed Ly 353 quod] quid Bb An Fi We Ly |
 enim] est *added* Bb An Fi We | quibus] verbis *added* Ly

351s super...Christi] Paraphrasing Augustinus Hipponensis, *De Trinitate*, lib. I, cap. 10, in Migne,
 PL, t. 42, col. 835, where Augustine, commenting on John 16:25-28, states: "fideles quippe eius
 quod redemit sanguine suo, dicti sunt regnum eius". 352s Et...credentes] Augustinus Hipponensis,
In Ioannis evangelium, tract. 115, in Migne, PL, t. 35, col. 1939

omelia de communi virginum, ait: “sciendum nobis est quod sepe in sacro eloquio regnum celorum presentis temporis ecclesia dicitur, de quo alio in loco Dominus dicit ‘mittet filius angelos suos, et colligent de regno eius omnia scandala’”. Cum ergo heretici non sint de regno Christi, quod comprehendit bonos et malos, sequitur quod non sunt de corpore ecclesie militantis, et ita papa hereticus non est de corpore ecclesie.

Item, quod heretici non sint de corpore ecclesie sic probatur. Qui est extra ecclesiam non est de corpore ecclesie, sed omnes heretici sunt extra ecclesiam, ergo non sunt de corpore ecclesie. Maior est evidens. Minor probatur multis modis.

Primo sic. Qui noviter veniunt vel redeunt ad ecclesiam catholicam, prius extra ecclesiam extiterunt. Sed heretici, suas hereses relinquentes, veniunt vel redeunt ad ecclesiam (1 q. 7 cap. *Si qui voluerint* et cap. *Quotiens* et cap. *Saluberrimum* et cap. *Convenientibus*), ergo heretici non sunt de corpore ecclesie.

Item, illi qui sunt alibi quam in ecclesia catholica non sunt de corpore ecclesie. Sed heretici sunt alibi quam in ecclesia catholica (1 q. 7 cap. *Qui in qualibet* et cap. *Si qui presbyteri*), ergo heretici non sunt de corpore ecclesie.

Item, qui exit de ecclesia non est de corpore ecclesie. Omnes autem heretici, quando efficiuntur heretici, exeunt de ecclesia (1 q. 1 cap. *Si quis, inquit, de ecclesia*). Ergo heretici non sunt vere de corpore ecclesie, eciam nulla lata humana sententia contra ipsos.

356 nobis] vobis Ly **357** temporis] quo] et *added* We **359** sint] sunt Fi Ly **361** ecclesie] militantis *added* Ly **366** sic] modo Ly **367** relinquentes] delinquentes Ly | vel] et An Fi Ly | catholicam...**368** ecclesiam] *omitted* Bb **368** qui voluerint] quis voluerit Fi **369** Saluberrimum] saluberrimi Bb An Fi Ly **371** illi] *omitted* Ly **372** sunt] *omitted* Bb We **373** qualibet] quolibet Bb An Fi | et] in *added* An Fi **375** ecclesia] inquit] *omitted* Bb Fi An We Ly **376** vere] *omitted* Ly

358s dicit...scandala] Matthew 13:41 **355–359** in...scandala] Gregorius Magnus, *Homiliarum in evangelio libri duo*, lib. 2, homil. 12, in Migne, PL, t. 76, col. 1118 **368** ...voluerint] c. 8, C. 1, q. 7, col. 431 | et¹...Quociens] c. 9, C. 1, q. 7, col. 431 **368s** et²...Saluberrimum] c. 21, C. 1, q. 7, col. 435 **369** et...Convenientibus] c. 4, C. 1, q. 7, col. 428 **372s** ...qualibet] c. 10, C. 1, q. 7, col. 432 **373** et...presbyteri] c. 1, C. 1, q. 7, col. 426 **375s** 1¹...ecclesia] c. 70, C. 1, q. 1, col. 382

Item, ecclesia catholica ab ecclesia hereticorum distinguitur, ergo heretici non sunt intra ecclesiam catholicam, et ita papa hereticus non est de corpore ecclesie catholice. 380

Item, ecclesia catholica est congregatio fidelium. Sed papa hereticus, quantumcunque reputetur papa, eciam absque omni humana sententia, non est de congregatione fidelium. Ergo, ante omnem humanam sententiam, eo ipso quod est hereticus, vere est extra ecclesiam, et non est de corpore ecclesie.

Item, aut heretici, eo ipso quod sunt heretici, absque *omni* humana sententia, sunt extra ecclesiam, aut solummodo sunt extra ecclesiam per humanam sententiam. Si detur primum, habetur intentum, quod papa eo ipso quod est hereticus, ante omnem humanam sententiam, est vere extra ecclesiam. Si autem heretici sunt extra ecclesiam solummodo per humanam sententiam, ergo heretici qui precesserunt talem humanam sententiam fuerunt intra ecclesiam, quod non modicum inconveniens est censendum. Ex hec enim sequitur manifeste quod aliquando fuit una ecclesia catholicorum et hereticorum, ymmo sequitur quod posset adhuc esse una ecclesia catholicorum et hereticorum, quia omnis humana sententia qua heretici extra ecclesiam missi fuerunt, posset, per illos qui eandem auctoritatem habent quam habuerunt qui talem tulerunt sententiam, revocari, et ita, revocata humana sententia, possunt heretici in sua perfidia persistentes reverti ad ecclesie unitatem, quod impossibile est censendum. Quia, si, revocata humana sententia qua sola heretici ab ecclesia exclusi fuerunt, redirent ad ecclesie unitatem, aut redirent ad unitatem ecclesie catholice, aut redirent ad unitatem alterius ecclesie quam catholice. Si redirent ad unitatem ecclesie catholice, ergo intra ecclesiam catholicam includuntur heretici, et sic ecclesia catholica ita esset infidelium sicut fidelium, quod impossibile est censendum. Si autem redirent ad aliam ecclesiam quam ad catholicam, et redirent ad unitatem a qua per humanam sententiam exclusi 385 390 395 400

378 hereticorum] catholicorum An Fi 382 quantumcunque] quancunque Bb An 383 de] omitted An 384 est²] omitted An 385 omni] omitted Bb An Fi Ly 388 ante...sententiam] absque omni humana sententia We 389 solummodo] secundo modo Ly 390 intra] extra We 391 inconveniens] conveniens | hec] hoc Bb | Ex...enim] eo quod ex illis verbis Ly 392 et hereticorum] omitted Bb 393 sequitur] omitted An | posset] possit Ly 394 missi] exclusi Ly 395 habuerunt] habebant Ly 396 possunt] pn'e An 399 ecclesie¹] catholice Ly 400 catholice¹] redirent¹...unitatem] omitted Ly | redirent²] rediret Bb 401 includuntur] includerentur We 402 sic] ita We 403 redirent] rediret Bb | ad²] omitted Ly 404 a] omitted An

405 fuerunt, ergo catholici essent de alia ecclesia quam de ecclesia catholica, quod
 eciam est inconueniens reputandum. Omnis ergo hereticus, sive papa sive alius,
 eo ipso quod est hereticus, etsi nulla contra ipsum proferatur sententia, vere est
 extra ecclesiam catholicam. Ex quo sequitur quod papa hereticus, eo ipso quod
 410 est hereticus, non est de corpore ecclesie, et per consequens non est caput
 ecclesie, et ita papa hereticus non est verus papa.

Tertiadecima ratio principalis est hec. Verus papa habet potestatem et ius
 super omnes catholicos. Sed papa hereticus nil potestatis aut iuris omnino habet.
 Ergo papa hereticus non est verus papa. Maior est evidens. Minor ostenditur
 auctoritate beati Cypriani qui, ut legitur 24 q. 1 cap. *Didicimus*, ait: “didicimus
 415 omnes omnino hereticos et schismaticos nil habere potestatis ac iuris”.

Discipulus: Bene probatur quod papa hereticus non est verus papa, et quod
 est papatu privatus, sed non probatur per auctoritatem predictam quod papa
 hereticus sit per divinam sententiam papatu privatus, quia beatus Cyprianus non
 dicit ‘didicimus in Scriptura Divina omnes omnino hereticos etc.’, sed sine
 420 determinatione ait ‘didicimus etc.’ Poterit autem in sacris canonibus addiscere
 quod omnes omnino heretici nichil habent potestatis ac iuris, quia licet per
 Scripturam Divinam heretici non sint omni potestate privati, sunt tamen per
 sacros canones omni potestate ac iure nudati.

Magister: Videtur nonnullis quod, si sequentia beati Cypriani pensares
 425 subtiliter, inuenires quod beatus Cyprianus asserit manifeste se in Scriptura
 Divina didicisse omnes omnino hereticos et schismaticos nichil habere potestatis
 ac iuris. Nam ad probandum verba predicta subdit: “inuenimus in tali facinore
 non solum duces et auctores, sed etiam participes penis destinari, nisi a
 communione malorum se separaverint, precipiente per Moysem Domino et

405 fuerunt] fuerant Ly 406 ergo] autem Ly 407 ipsum] eum Ly 414 auctoritate] auctoritati An | beati] omitted Ly | 24] 34 An |
 didicimus] dicimus We 415 ac] aut Bb An Fi We Ly 417 papatu] in papatu An 419 didicimus] dicimus
 We | in] ex Ly | etc] omitted Ly 420 didicimus] didicimus An | addiscere] addisce An 421 habent] habeant Ly | ac] aut We Le 422 sint]
 sunt Ly | ac...potestate] omitted An 424 si] verba added We | pensares] pensare An Fi 425 in] sacra added Ly 426 Divina] omitted Ly |
 et] omitted An 427 ac] aut We | ac iuris] omitted Ly | | facinore] facinora An 428 auctores] auctoritates An | eorum added Bb Fi An We
 Ly 429 malorum] eorum Bb An Fi Ly

414s ut...iuris] c. 31, C. 24, q. 1, col. 977

dicente ‘separamini a tabernaculis hominum istorum durissimorum, et nolite 430
tangere de omnibus, que sunt eorum, ne simul pereatis in peccatis eorum’. Et
quod comminatus per Moysen fuerat Dominus, implevit, ut quisquis se a Chore
et Dathan et Abiron non separasset, penas statim pro impia communione
persolveret. Quo exemplo ostenditur et probatur obnoxios omnes pene et culpe
futuros, qui se schismaticis contra prepositos et sacerdotes irreligiosa temeritate 435
miscuerint, sicut eciam per Osee prophetam Spiritus Sanctus contestatur et dicit
‘sacrificia eorum tanquam panis luctus, omnes qui manducant ea,
contaminabuntur’, docens scilicet et ostendens, omnes omnino cum auctoribus
suis supplicio coniungi, qui fuerint eorum peccato contaminati”. Et infra: “si 440
autem foris cuncti heretici et schismatici non habent Spiritum Sanctum, et ideo
apud nos eis manus imponitur, ut hic accipiatur quod illic non est, nec dari
potest: manifestum est, nec remissionem peccatorum per eos dari posse”. Ex
quibus verbis colligitur quod beatus Cyprianus ad declarationem assertionis,
scilicet, quod omnes omnino heretici et schismatici nichil habere potestatis ac 445
iuris auctoritates Scripture Divine adducit. Ex quo sequitur evidentem quod in
Scriptura Sacra didicit quod omnes heretici nichil habent potestatis **ac iuris, et
non solum per canones, quia canones asserentes quod omnes heretici nil
habent potestatis ac iuris** hec a Scriptura accipere Divina.

Item, quod beatus Cyprianus intelligat se in Scriptura Divina didicisse quod
heretici nichil habent potestatis ac iuris ex aliis verbis eius colligitur. Nam, ut 450

430 tabernaculis] tabernaculo Ly **432** comminatus] conversatus An Fi locutus Ly **433** et¹] a
added We | Dathan] dethan Bb An | non] omitted Bb | statim] scim We | pro] omitted Ly | impia]
ipsa Bb Fi An We Ly **434** et²] per consequens added Ly in We **435** sacerdotes] sacerdos An
436 miscuerint] miscuerit An We miscuerunt Ly | Osee] oseam Ly **437** luctus] latens Ly lictus
An | ea] eam An Fi **438** omnino] omitted Ly **439** supplicio] supplicii Bb An Fi Ly | coniungi]
iungi Bb Fi mergi An We Ly | fuerint] fuerunt Bb Fi We Ly | peccato] peccatis Bb An Fi We Ly
440 schismatici] sunt added Bb Fi An We Ly | non...Sanctum] omitted Bb An Fi We | ideo]
omnino Bb An Fi **441** nos] et added Bb An Fi | eis] omitted We | imponitur] impe^o An **442**
manifestum] institutum An Fi | posse] possunt Bb quos] constat spiritum sanctum non habere
added Ly **443** assercionis] sue added We **444** ac] aut We Ly et An **446** Sacra] divina Ly
| habent] habeant Ly | ac] Na: aut An Fi We Ly hac Bb | et...448 iuris] We Vc* Bam (entire 446-450 *et
non...ac iuris' passage): omitted Bb An Fi Ly Na Vd Es To | et...450 iuris] omitted Di Fr, Ba (in textu) **448**
hec] licet Bb hoc We | accipere] acceperere We | Divina] dicuntur added Ly **450** ac] aut Ly omitted Bb

430s dicente...eorum²] Paraphrase of Numbers 16:26: recedite a tabernaculis hominum impiorum,
et nolite tangere que ad eos pertinent, ne involvamini in peccatis eorum (Vulg).

436–438 dicit...contaminabuntur] Hosea 9:4 **427–439** subdit...contaminati] *Ibid.*, col. 978

439–442 Et...posse] *Ibid.*, col. 978

habetur 1 q. 1 c. cap. *Si quis, inquit*, idem Cyprianus ait: “si quis, inquit, de ecclesia heretica presumptione exierit, a semetipso dampnatus est. Cum huiusmodi, secundum Apostolum, nec cibum quidem sumere debemus. Declaratur hoc in libro Regnorum, ubi, cum homo Dei ad Ieroboam missus
 455 esset, qui peccata sua exprobraret atque ultionem futuram prediceret, panem apud illum edere et aquam bibere prohibitus est”. Et infra: “an debet quisquam dicere, sacramentum salutare, et gratiam celestem communem cum hereticis esse posse, cum quibus nec terrestris cibus, nec secularis potus debet esse communis”. Ex quibus verbis aperte colligitur quod beatus Cyprianus in
 460 Scriptura Divina se fundavit, asserens quod hereticorum communio est vitanda, et per consequens quod nichil habent potestatis ac iuris. Ex quo sequitur evidenter quod, sicut papa hereticus per Scripturam Divinam communione fidelium est privatus, ita per Scripturam Divinam est omni potestate et ecclesiastica dignitate nudatus. Cum vero enim papa communicandum est.
 465 Nullus eciam fugere a communione veri pape tenetur. Ergo ille qui est communione fidelium auctoritate Scripture Divine privatus non est verus papa.

Quarta decima ratio est hec. Ad verum papam sunt cause fidei deferende (24 q. 1 cap. *Quotiens*). Sed ad papam hereticum non sunt cause fidei deferende, quia ad adversarium fidei sunt cause fidei minime deferende. Papa autem
 470 hereticus est adversarius fidei christiane, ergo ad papam hereticum non sunt cause fidei deferende, et ita papa hereticus non est verus papa.

Discipulus: Ista ratio videtur fortis si ex iure divino haberet papa verus quod ad ipsum essent cause fidei deferende, quia non video quod minor, scilicet quod ad papam hereticum non sint cause fidei deferende, probatione indigeat. Et ideo

451 inquit¹] in quid Bb An Fi We omitted Ly | inquit²] omitted Bb Fi An We Ly 452 est] omitted Bb An Fi We 453 sumere] accipere Bb Fi An We Ly 454 Regnorum] regum tertio Ly | Ieroboam] iereboam Bb We 455 exprobraret] exprobrat An Fi | prediceret] predicent An 456 illum] ipsum Bb An Fi Ly 460 Divina] omitted We 461 quod] omitted Ly | habent] habet Ly 464 enim] etiam Ly | veri] domini An Fi 469 ad] omitted We | fidei²] omitted Bb An Fi | deferende] perferende We 471 deferende] perferende We | ita] ideo Ly infra An 473 essent] sint Ly Fi | cause] questiones Ly | deferende] perferende Bb An Fi We | minor] hoc Ly 474 sint] sit An Fi sunt Ly | deferende] perferende Bb We | probatione] probari Ly | probatione...482 fidei] omitted An

454s Declaratur...esset] 1 Kings 13: 7-9 450-456 ut...est] c. 70, C. 1, q. 1, col. 382

456-459 Et...communis] *Ibid.*, col. 382 467s 24...Quociens] c. 12, C. 24, q. 1, col. 970

proba quod ex iure divino verus papa illam prerogativam obtineat quod ad ipsum sint cause fidei deferende. 475

Magister: Hoc videtur posse probari per hoc quod ex eodem iure habet verus papa quod ad ipsum sint questiones fidei deferende ex quo iure super omnes fideles dignoscitur habere principatum. Sed verus papa ex iure divino super omnes fideles obtinet principatum (dis. 21 cap. *Quamvis* et dis. 22 cap. *Omnes* et cap. *Sacrosancta*), igitur ex iure divino habet quod ad ipsum sunt cause fidei deferende. 480

Decima quinta ratio est hec. Illi cui secundum legem divinam catholici debent se opponere, maxime in hiis que ad religionem pertinent christianam, non est verus papa, cum verus papa sit caput omnium christianorum, precipue in hiis que spectant ad religionem specialiter christianam. Sed pape heretico, secundum legem divinam, catholici se opponere astringuntur. Unde et Dominus per Ezechielem prophetam, tertio decimo capitulo, illos qui non resistunt hereticis acriter reprehendit, dicens: “non ascendistis ex adverso neque opposuistis murum pro domo Israel ut staretis in prelio in die Domini”. Ex adverso enim ascendere et pro domo Israel murum se opponere, est pro defensione catholice veritatis cuicumque heretico domum Israel (que est ecclesia) cupienti destruere totis viribus obviare. 485 490

Quod evidenter Urbanus papa videtur innuere qui, ut legitur 1 q. 3 cap. *Salvator*, ait: “Salvator predixit in evangelio, circa finem seculi pseudochristos et pseudopphetas surgere et multos seducere, et fideles suos in mundo multas habituros pressuras, sed tamen portas inferni non prevalituras. Proinde, ut ait Apostolus, oportet esse hereses, ut qui probati sunt manifesti fiant, oportet nos cum propheta ex adverso consurgere, et murum pro domo Israel opponere”. Ex quibus verbis datur intelligi quod contra quascunque hereses insurgentes oportet catholicos ex adverso consurgere, et se murum opponere pro defensione fidei 495 500

475 proba] probatur We michi added Ly 477 ex] omitted Ly 479 principatum] primatum We
481 Sacrosancta] sacrosanctam Bb Fi An We Ly | ex] de Ly 483 Decima quinta] quindecima Ly
We | Illi] ille We Ly 487 legem] omitted Bb 490 opposuistis] apposuistis An vos added Bb Fi
An We Ly 491 pro domo] omitted Bb
495 pseudochristos] pseudochristianos We pseudoapostolos Ly 496 et pseudopphetas] et
prophetas Bb 497 inferni] inferi We 498 fiant] fiunt Fi | oportet²] et added Ly 500 quascunque]
qualescunque Fi

480 dis¹...Quamvis] c. 3, di. 21, col. 70 480s et...Omnes] c. 1, di. 22, col. 73

481 et...Sacrosancta] c. 2, di. 22, col. 73 489s dicens...Domini] Ezechiel 13:5

497s ut...Apostolus] 1 Corinthians 11:19 494–499 ut...opponere] c. 8, C. 1, q. 3, col. 413

505 orthodoxe. Ergo, si papa fiat hereticus et fidem molitus fuerit destruere orthodoxam, oportet catholicos ei animosius obviare, et per consequens papa hereticus non est verus papa censendus secundum Sacrarum testimonium Scripturarum.

CAPITULUM 69

Discipulus: Pro ista assertione fortiter allegasti, et puto quod apparentiores rationes pro ipsa non est facile invenire. Ideo, ut michi detur occasio cogitandi, pro assertione contraria aliquas rationes excogitare conare.

5 **Magister:** Quod papa hereticus non sit iure divino papatu privatus videtur multis modis posse probari. Primo quidem sic. Sicut papa est caput fidelium qui sunt sub nova lege, ita summus sacerdos, quantum ad illa que spectant ad legem divinum, caput erat fidelium qui erant sub lege veteri constituti. Sed summus sacerdos in veteri lege, quamvis errasset a fide, non fuisset summo sacerdocio iure divino privatus, quia, ut videtur, plures summi sacerdotes in antiqua lege deviauerunt a fide, et tamen postea summo sacerdocio fungebantur. Ergo, licet papa erraret a fide et efficeretur hereticus, non esset divino iure papatu privatus. Confirmatur hec ratio. Quia non magis per Scripturam Divinam probari potest quod papa hereticus est papatu privatus, quam quod summus sacerdos veteris legis, effectus hereticus, fuerit sacerdotio summo privatus, quia rationes sumpte ex Scriptura Sacra, maxime ex veteri testamento, non magis concludunt de summo sacerdote nove legis quam veteris. Sed summus sacerdos in antiqua lege, effectus hereticus, non fuit iure divino sacerdotio summo privatus. Ergo nec papa, effectus hereticus, iure divino est papatu privatus.

20 Secunda ratio est hec. Papa non est deterioris conditionis quam alii prelati et episcopi. Sed alii prelati et episcopi, si efficiantur heretici, non sunt iure divino omni dignitate privati. Ergo nec papa hereticus est iure divino omni dignitate privatus. Maior videtur certa. Minor probatur. Quia, si episcopi et alii prelati, effecti heretici, essent iure divino omni dignitate privati, non possent absque
25 nova electione ad suas recipi dignitates, vel saltem suas dignitates minime

503 papa] *omitted* Ly **504** testimonium] testimonia We **1** 69] 67 Ly **3** ut] *omitted* Bb **4** excogitare] cogitare Bb **6** quidem] *omitted* Ly **15** fuit] fuerit Fi Ly *omitted* An | quia] quod Ly **16** Sacra] divina Ly **19** papa] ipse Fi | Ergo...privatus] *omitted* Ly **20** deterioris] deterior An Fi **21** efficiantur] fiant Ly **22** privati] privatus An Fi | Ergo...privatus] *omitted* Bb An Ly **24** possent] posset An

retinerent. Sed nonnulli prelati, effecti heretici, absque nova electione ad suas dignitates recepti fuerunt, vel retinuerunt easdem (1 q. 7 cap. *Maximum* et q. 1 cap. *Omnis cuiuslibet* et cap. *Quod quidam*). Ergo et papa, quamvis efficiatur hereticus, papalem retinet dignitatem, et ita nequaquam est iure divino papatu privatus.

30

Tertio sic. Non deterioris conditionis est papa quam imperator, vel principes seculares. Sed imperator, effectus hereticus, iure divino non est imperiali dignitate privatus, nec reges, nec alii principes seculares, si efficiantur heretici, iure divino suis dignitatibus sunt privati, ergo nec papa hereticus est iure divino dignitate papali privatus. Maior videtur certa. Minor ostenditur manifeste. Nam in veteri lege multi reges idolatre et heretici effecti fuerunt, et tamen veri reges remanserunt. Iulianus *etiam* Apostata hereticus de christiano fuit effectus, et tamen fuit verus imperator (11 q. 3 cap. *Iulianus*). Ergo principes seculares heretici nequaquam dignitatibus suis iure divino privantur. Ergo nec papa, quamvis efficiatur hereticus, iure divino papatu est privatus.

35

40

Quarto sic. Si papa hereticus esset iure divino papatu privatus, hoc non esset propter aliam causam nisi quia hereticus catholicis preesse non potest. Sed hereticos et infideles prefuisse catholicis, et catholicos infidelibus obedisse, in Sacris Literis et aliis scripturis auctenticis legitur manifeste. Joseph enim servivit et obedivit Pharaoni, et Daniel Nabuchodonosor, et christiani plures infidelibus imperatoribus servierunt. Ergo non est contra legem divinam quod hereticus vel infidelis fidelibus presit. Ergo non est contra Scripturam Sacram quod papa hereticus remaneat verus papa.

45

26 retinerent] retineret An **28** Omnis] omnes Bb An Fi Ly | Quod] quam WeLy **31** sic] omitted Ly | quam] hereticus added An | principes] princeps WeLy **32** seculares] secularis Bb WeLy **33** alii] omitted Ly **35** manifeste] manifesta We **36** idolatre] idololatre Ly | et²...remanserunt] omitted Bb **37** Iulianus] iuliano Fi | etiam] item Bb autem An Fi quoque Ly **40** est] omitted Bb An We **41** sic] omitted Ly **43** hereticos] heretico An **44** et] in added Fi | scripturis] litteris Fi **46** infidelibus] et fidelibus An **47** Scripturam] scriptura An

27 1¹...Maximum] c. 19, C. 1, q. 7, col. 435 **27s** q²...cuiuslibet] c. 112, C. 1, q. 1, col. 402

28 cap²...quidam] c. 97, C. 1, q. 1, col. 393 **38** 11...Iulianus] c. 94, C. 11, q. 3, col. 669

44s Joseph...Pharaoni] Genesis 39:4 **45** Nabuchodonosor] Daniel 2:48

50 Quinto sic. Ad quem pertinet institutio alicuius, ad eundem destitutio
spectat eiusdem (Extra, *De hereticis*, cap. *Cum ex iniuncto*). Sed papa non
instituitur iure divino, sed eligentium electioni canonica et concordi. Ergo nec
papa destituitur iure divino, sed, si est destituendus, oportet quod ipsum
destituant electores.

55 Sexto sic. Illa assertio nullatenus est tenenda ad quam sequi potest totius
ecclesiastice hierarchie confusio, cui tota ecclesia subvenire non posset. Sed, si
papa hereticus iure divino esset papatu privatus, potest sequi totius ecclesiastice
hierarchie confusio. Posset enim papa esse occultus hereticus, cuius
ordinationes, promotiones, consecrationes, et cetera facta eius, nullius essent
60 momenti, si iure divino esset papatu privatus. Et ita, si papa occulte efficeretur
hereticus, nullus prelatus factus per ipsum esset verus prelatus, et per
consequens totus ordo ecclesiasticus esset confusus, quia nullus esset verus
prelatus, nec tota ecclesia Dei, que de occultis iudicare non potest, valeret tali
confusioni ecclesiastice ordinis obviare. Ergo non est tenendum quod papa,
effectus hereticus, statim iure divino sit papatu privatus.

65 Septimo sic. Illa pena pape heretico per Scripturam Divinam minime est
inflicta, de qua in tota Scriptura nulla mentio reperitur. Sed de pena privationis
officii et beneficii nulla penitus in Sacra Scriptura mentio reperitur. Ergo per
Scripturam Sacram papa hereticus papatu nullatenus est privatus.

CAPITULUM 70

Discipulus: Ista assertio est pure negativa, et ideo, cum asserit in Sacris
Litteris minime reperiri papam hereticum ipso facto esse papatu privatum,
videtur quod contra omnem proterviam probari non posset, nisi per singula loca
5 Scripture Sacre (presertim que tractant de hereticis vel infidelibus) discurrendo.
Hoc autem nolo quod facias. Ideo, cum pro ista parte rationes, ut michi videtur,
allegaveris fortiores, queso ut indices qualiter ad ipsas respondere contingat. De

⁴⁹ pertinet] pertineat We ⁵⁰ spectat] spectant Bb An Fi | iniuncto] incerto Ly ⁵⁵ tota] contra
An ⁵⁶ potest] posset Ly An We | ecclesiastice] ecclesie An ⁵⁹ ita] infra An | efficeretur]
efficitur Ly ⁶¹ quia] quare Ly ⁶² que] contra An ⁶⁴ effectus] omitted Ly ⁶⁵ Illa] omitted
An ⁶⁶ inflicta] infuicca An | reperitur] recipitur An ¹ 70] 68 Ly ² ideo] omitted An Fi | asserit]
asserat We quod added Ly ³ reperiri] reperitur An Fi Ly | privatum] privatus Bb An ⁴ omnem
proterviam] protervum Ly ⁵ que] contra An | que tractant] tractantia Ly | vel] et Bb An Fi ⁶
nolo] ut...indices] omitted An

⁵⁰ Extra...iniuncto] X, V, 7, 12, col. 784

rationibus enim pro alia parte tecum post completionem istius Dialogi colloctionem habebō.

Magister: Ad primam istarum rationum multipliciter respondetur. Dicitur enim, uno modo, quod summus sacerdos veteris legis, eo ipso quod efficiebatur hereticus, fuit sacerdotio summo privatus, nec tunc erat verus summus sacerdos secundum veritatem, licet extiterit secundum opinionem hominum summus sacerdos. Verumptamen, inter summum sacerdotem veteris legis et summum pontificem nove legis talis fuit differentia, quod summus sacerdos veteris legis, effectus hereticus, si postea convertebatur ad fidem, verum sacerdotium recuperavit amissum, quemadmodum excommunicatus et executione privatus officii, quando absolvitur, officii recuperat executionem. Sed si summus pontifex nove legis efficitur hereticus, quantumcunque occultus, sic papatum amittit, quod, quantumcunque postea convertatur ad fidem, papatum nequaquam recuperat. 10 15 20

Discipulus: Istud videtur ratione carere, cum nequeat neque auctoritate Scripture Divine neque ratione muniri. Quod non ratione de se patet, quia talia que sunt positiva per rationem probari non possunt. Neque auctoritate Scripture Divine, quia talis differentia inter summum sacerdotem veteris legis et papam in tota Scriptura non poterit inveniri. 25

Magister: Respondetur quod predicta differentia ex Scripturis Sacris accipit fulcimentum. Constat enim, secundum Scripturam Divinam, quod summum sacerdotium veteris legis certe cognationi aut generi debebatur: nullus enim preter filios Aaron debuit esse summus sacerdos. Papatus autem certe cognationi aut generi non debetur. Petrus enim nequaquam pro se et filiis papatum recepit a Christo. Ex quo, ergo, iure successionis qui erat summus sacerdos in veteri lege sacerdotium summum obtinuit, et non erat statutum in lege veteri quod summus sacerdos, effectus hereticus, ipso ab heresi desistente, 30

8 rationibus] allegatis *added* Ly | enim] etiam Ly | completionem] complectionem We **9** colloctionem] collationem We **10** multipliciter] dupliciter Ly **11** efficiebatur] efficitur Bb An Fi **12** sacerdos] pontifex Ly **13** secundum¹] rei *added* Ly **14** inter] ipsum et *added* Ly | summum¹...et] *omitted* Ly **17** recuperavit] recuperabat We Ly **18** quando...officii] *omitted* Bb **19** efficitur] efficiatur We efficeretur | quantumcunque] quomodocunque Ly **25** sacerdotem] pontificem Ly **27** predicta] talis Ly **29** aut] et Fi We Ly et aut An **30** sacerdos] pontifex Ly **31** filiis] suis *added* Ly **32** papatum] papatu Bb | ergo] *omitted* An **33** statutum] statum An

29s nullus...sacerdos] Exodus 29:9, 28

35 non recuperaret illud quod sibi debebatur iure successionis hereditarie,
conueniens fuit, ut videtur, quod, ipso ad fidem reuerso, recuperaret
sacerdotium quod per hereticam prauitatem amiserat. Papa autem iure
successionis hereditarie papatum minime habet, et ideo, si propter perfidiam
heresis papatu privatur, nequaquam papatum recuperat, nisi eligeretur de nouo.

40 Aliter dicitur quod, quia summus sacerdos antiquae legis sacerdotium habuit
iure successionis, ideo executionem officii amittere potuit per hereticam
prauitatem. Officium autem, quamdiu vixit, non amisit. Sed papa non habet
officium papatus iure successionis, ideo amittendo executionem papalis officii
ipsum officium papale amittit. Et ita differentia est inter papam hereticum et
45 summum sacerdotem hereticum in veteri lege.

Discipulus: Intellego responsionem istorum ad primam rationem, ideo
indica qualiter respondetur ad secundam.

Magister: Ad secundam rationem, dicitur quod omnes episcopi et prelati
ecclesiastici incurrentes hereticam prauitatem, sive publice sive occulte, iure
50 diuino suis dignitatibus sunt privati, quia in hiis que sunt propria religioni
christiane, nulla potest esse communicatio heretici ad fidelem, et ideo, quantum
ad illa que spiritualia sunt, hereticus fidelibus preesse non potest. Distinctio
enim fidelis et infidelis non est ex iure humano canonico et civili, sed est ex iure
diuino. Et ideo quod infidelis, qualis est omnis hereticus, fidelibus in
55 spiritualibus preesse non debeat, est ex iure diuino. Quare iure diuino omnis
hereticus omni prelatione ecclesiastica est privatus, quod Apostolus 2 Cor. 6
insinuare videtur, cum dicit: “nolite iugum ducere cum infidelibus, que enim
participatio iustitie cum iniquitate, aut que societas lucis ad tenebras, que autem
conuentio Christi ad Belial, aut que pars fidelis cum infidele, quis autem
60 consensus templo Dei cum idolis”. In quibus verbis Apostolus videtur precipere
fidelibus universis ne subsint infidelibus, et ne communicent eis. Quod

³⁶ ipso] ipse Ly | fidem] fide Bb | reuerso] reuersus Ly ³⁹ papatum] papatu Bb An Fi | eligeretur] obligeretur Bb An Fi ⁴⁰ habuit] habuerit An Fi ⁴¹ per] propter Ly ⁴⁴ ita] ista Bb Ly ⁴⁷ secundam] rationem added Ly ⁴⁹ hereticam] An Fi | prauitatem sive] omitted An ⁵⁰ hiis] illis We ⁵³ et infidelis] omitted Bb | humano] sive added Ly | et²] vel We ⁵⁴ infidelis] infideles Ly ⁵⁵ debeat] debeant Ly ⁵⁷ cum¹] ait Ly | dicit] enim Ly ⁵⁹ infidele] Vulg: infideli Bb Fi An We Ly ⁶⁰ templo] templi Bb An Fi We | Dei] omitted Bb An Fi | videtur] insinuare et added Ly ⁶¹ fidelibus...Quod] omitted An

⁵⁶⁻⁶⁰ Apostolus...idolis] 2 Corinthians 6: 14-16

potissime veritatem habet quantum ad spiritualia, et ea que propria sunt religioni christiane. Quamvis enim in temporalibus possint fideles subesse infidelibus et communicare ipsis, in spiritualibus tamen eis subesse non debent. Et ita omnis hereticus, cum sit infidelis, iure divino omni prelatione ecclesiastica est privatus. Et ita, minor illius rationis est falsa secundum assertionem istam. 65

Ad probationem eius respondetur quod, licet episcopi inferiores summo pontifici, et alii prelati, si hereticam incurrerint pravitatem, sint iure divino omni ecclesiastica prelatione privati, tamen ex causa rationabili, per ordinationem concilii generalis vel summi pontificis, possunt, si conversi fuerint, ad suas restitui dignitates. Quamvis enim iure divino heretici sint omni ecclesiastica prelatione privati, restitutio tamen eorum ad pristinam dignitatem, si conversi fuerint, est iure divino nullatenus interdicta, et ideo per ecclesiam restitui possunt, et talis restitutio vel est nova electio vel equipollet electione nove. 70

Discipulus: Ista responsio sacris canonibus obviare videtur. Nam non videtur quod episcopus, factus hereticus, iure divino sit episcopatu privatus. Quia, qui iure divino est episcopatu privatus, statim absque licentia cuiuscunque episcopatus renunciare tenetur. Qui enim auctoritate superioris est dignitate privatus, non debet petere ab inferiori cedendi licentiam. Sed episcopus, factus hereticus, non potest renunciare sine licentia pape, qui est inferior lege divina (Extra, *De renunciatione*, cap. *Nisi* et cap. *Post translationem*), ergo episcopus, factus hereticus, non est per legem divinam episcopatu privatus. 75 80

Item, si episcopus hereticus esset iure divino episcopatu privatus, quilibet qui fuit subditus eius, sciens ipsum esse hereticum, ipsum vitare deberet, nec deberet sibi quomodolibet obedire. Sed hoc canoni Symachi pape, qui ponitur 8 q. 4 cap. *Nonne*, aperte repugnat, qui iubet nullum clericum ante tempus sententie ab episcopo suo discedere, dicens: “nonne directa sunt verba canonum ‘quicumque clericorum ab episcopo suo ante tempus sententie pro dubia suspicione discesserit, manifestam in eum manere censuram.’ Lex enim 85

64 ipsis] omitted Ly | eis] ipsis Ly 67 probationem] istam added Bb 68 pontifici] pontifice Ly Bb 71 sint] sunt Ly | ecclesiastica] ecclesiastico An 73 est] ex Ly | nullatenus] est added Ly 75 non] omitted Ly 76 divino] non added Ly 77 cuiuscunque] quacunq[ue] Ly 78 tenetur] teneretur Ly 83 Item...privatus] omitted An 87 discedere] descendere Bb 88 quicumque] si quis Ly | clericorum] canonicorum An Fi 89 suspicione] suppositione Fi | discesserit] discessit Bb We | manifestam] manifesta An Bb | eum] eo Bb An Fi We

81 Extra...Nisi] X, I, 9, 10, col. 107 | et...translationem] X, I, 9, 10, col. 112
85-91 ponitur...relinqui] c.1, C. 8, q. 4, col. 599

90 ecclesiastica pontificem ab aliis accusatum priusquam sub luce obiecta
constiterint exigit non relinqui". Ex quibus verbis datur intelligi quod ante
tempus sententie non est ab obedientia episcopi heretici recedendum, et per
consequens non est iure divino episcopatu privatus.

95 **Magister:** Ad evidentiam prime obiectionis tue, que fundatur in hoc quod
pro nullo crimine potest episcopus renunciare episcopatu sine licentia pape,
dicitur esse sciendum quod, sicut recitat glossa in capitulo preallegato (Extra,
De renunciatione, cap. *Nisi*), de hoc sunt opiniones contrarii, quibusdam
dicentibus "quod nullus criminosus, nullus irregularis potest renunciare sine
100 licentia pape... etiam si... titulum non habeat ut simoniacus, et intrusus", et
secundum istos videtur quod episcopus factus hereticus non potest renunciare
sine licentia pape. Alii dicunt quod quidam renunciare possunt sine licentia
pape. Unde "dicunt quod simoniacus et intrusus non habent titulum sed fures et
invasores sunt, 1 q. 1 cap. *Ordinationes*, et ideo quando plus rem tenent, tanto
plus peccant, et fur semper est in mora". "Unde dicunt" isti "quod renunciare...
105 tenentur canonis auctoritate, 1. q. 1 cap. *Si quis neque*," etiam absque licentia
pape, sed "in aliis qui titulum habent secus est: ibi enim necessaria est licentia
pape". Patet ergo quod de petenda cedendi licentia sunt opiniones diverse.

Hoc viso, dicitur distinguendo, ut videtur, concordando cum glossa que
opinionem recitat supradictas. Quia episcopus criminosus aut habet titulum
110 secundum veritatem, vel hominum opinionem (sicut simoniacus, saltem non
notorius sed occultus, vel non notorius hereticus), aut non habet titulum neque
secundum veritatem neque secundum opinionem hominum (sicut publice
intrusus). In secundo casu, videtur quod, cum habet conscientiam et propositum
renunciandi, statim renunciare debet, nec videtur quod unquam teneatur petere
115 cedendi licentiam. Si autem criminosus habet titulum secundum veritatem,
nullo modo potest cedere absque licentia petita et optenta. Si autem habet
titulum non secundum veritatem sed secundum opinionem hominum, ab

90 luce] le° An lege We lite Fi 91 constiterint] constituerit Bb An Fi We | relinqui] reliqui An Fi
Ly 99 etiam] et An 102 habent] habet An 103 rem] omitted Bb Fi An We Ly 104 et] quia Bb
Fi An We Ly | dicunt] quod added Bb We Ly | quod] omitted Bb An Fi We Ly
106 aliis] illis Ly | habent] habet An | enim] omitted Bb Fi An We Ly
108 viso] omitted Bb | videtur] habetur An Fi 110 vel] aut secundum Ly
112 secundum¹] rei added Fi 113 quod] statim added Bb Fi An We Ly 115 cedendi] cendendi
Bb | habet] habeat Ly

96–99 Extra...intrusus] Gloss to I, 9, 10, s.v. sed duntaxat, col. 233 103 1...Ordinationes] c.
113, C. 1, q. 1, col. 402 102–104 Unde...mora] Gloss, *ibid.*, col. 234 105 1¹...neque etiam] c.
70, C. 1, q. 1, col. 382 106s ...pape] Gloss, *ibid.*, col. 234

omni administratione et executione officii statim cessare tenetur, et nihilominus in manu superioris, scilicet pape, renunciare debet, et ita debet quodammodo petere cedendi licentiam, vel verius quare non potest retinere officium explicare. Et hoc debet non quin sit dignitate privatus, sed quia debet satisfacere illis qui ipsum reputant verum titulum habuisse, presertim cum possit esse occultum quod non habuit titulum verum, et nullus debet diffamare seipsum. Quare, ne diffamet seipsum, debet petere cedendi licentiam, et auctoritate superioris renunciare sollempniter. Hiis glossa concordare videtur, que ait: “licet titulum non habeat simoniacus, tamen videtur habere titulum, cum per electionem habuerit ecclesiam, quoad communem opinionem habet titulum, cum occulta fuerit simonia. Unde saltem propter hoc tenetur licentiam petere, et causa potest subesse, quia, si bene administraverit, papa de facile dispensabit cum eo”. Et post: “satis posset hic dici quod intrusus omnino debet cedere, quia nec quantum ad opinionem nec quantum ad veritatem titulum habet”. Ex hiis patet quod quandoque occupans dignitatem debet statim cedere, quandoque non debet statim cedere, publice scilicet renunciando, licet nonnunquam ante talem renunciationem publicam cessare debeat ab omni administratione et officii executione.

Per hoc ad tuam obiectionem taliter respondetur, quod interdum episcopus iure divino episcopatu privatus, licet statim debeat cessare ab administratione officii, potest tamen et debet publice ex causa petere cedendi licentiam ab inferiori iure divino, non quia non est privatus iure divino, sed ex alia rationabili causa. Sic est de episcopo pravitate hereticam incurrente, quia debet petere licentiam cedendi, non quia non sit de iure divino privatus, sed quia ante perfidiam heresis habuit verum titulum, et post habuit secundum opinionem hominum. Et ideo debet statim cessare ab omni administratione et executione episcopalis officii, sed non debet statim publice et sollempniter renunciare, presertim si est occultus hereticus, ne prodat et diffamet seipsum, sed debet a

¹¹⁹ debet²] *omitted* Ly ¹²⁰ verius] renunciare *added* Ly ¹²¹ explicare] explicite allegando Ly ¹²⁶ cum] enim *added* Ly ¹²⁷ habuerit] habuit Bb An Fi Ly ¹²⁸ cum] si Bb Fi An We Ly ¹²⁹ subesse] *omitted* Bb ¹³⁰ cum] *omitted* Bb | satis] sed Bb An Fi We | post...satis] per hoc Ly | hic] *omitted* Bb Fi An We Ly | quia] quod Fi ¹³¹ ad²] *omitted* An We | veritatem] veritate An ¹³² dignitatem] dignitate An ¹³³ nonnunquam] nunquam Ly ¹³⁴ publicam] *omitted* Ly | debeat] debet Ly ¹³⁷ iure] quare Bb | debeat] debet Ly ¹³⁸ ab inferiori] a superiori Ly ¹³⁹ non est] *omitted* Bb ¹⁴¹ de] *omitted* We ¹⁴² post] opus Bb

^{125–131} glossa...habet] Gloss, *ibid.*, col. 234

papa petere licentiam renunciandi, ut sic auctoritate pape publice et sollempniter renunciaret, ne credatur quod renunciat propter hereticam pravitatem.

Discipulus: Per hanc rationem non deberet cessare ab executione episcopali officii, quia sic proderet et diffamaret seipsum.

150 **Magister:** Dicitur quod absque diffamatione suiipsius de heretica pravitate potest cessare ab executione episcopalis officii, et ideo debet cessare, quia sibi non licet, quantumcunque sit penitens, exequi officium episcopale, ex quo fuit hereticus et per superiorem vel potestatem habentem est minime restitutus. Sed petere licentiam renunciandi vel renunciare in manu pape licet sibi
155 quantumcunque fuerit heretica pravitate fedatus, et ideo hoc debet facere, tum propter statutum ecclesie, tum propter scandala evitanda.

Ad secundam obiectionem, dicitur quod quicumque scit episcopum suum esse hereticum, ipsum debet non episcopum reputare, et sibi minime obedire, sicut notat glossa 2 q. 7 cap. *Sacerdotes*, et glossa 24 q. 1 § 1, que ait: “si scirem prelatum meum esse hereticum, quia novam fingit, nec tamen predicaret, si me excommunicaret, celebrarem in occulto”. Ex quibus verbis clare patet quod episcopo heretico non debet sciens ipsum esse hereticum obedire, sed licet ab ipso discedere, quia iam sententia legis divine et etiam constitutionis ecclesie est dampnatus. Nec huic obviat canon Symachi pape, si quis subtiliter eius verba
160 inspexerit. Nam, sicut expresse patet, ipse loquitur de illis qui pro dubia suspicione ab episcopo accusato antequam obiecta constituerint presumunt recedere, quod est minime faciendum. Quia quantumcunque episcopus aliquis fuerit effectus hereticus, nullus subditus eius pro dubia suspicione debet ab eo recedere ante tempus sententie. Secus est de illo qui non dubitat, sed scit,
165 episcopum suum pravitatem hereticam incidisse.

Discipulus: Dic quomodo ad tertiam rationem respondetur.

147 renunciat] renunciaret Ly **148** Per] propter Ly | deberet] debent An Fi **149** quia] si added Ly | proderet] procederet Ly | et] omitted Ly **150** de...officii] omitted An **155** hoc] omitted Bb **156** statutum] statum Bb **157** scit] sit We **158** esse] omitted Bb **159** §] cap. 1 Ly si An Fi cap. 1 Ly **160** novam] heresim added Bb Fi An We Ly **161** celebrarem] celebrare An Fi | in occulto] omitted Bb An Fi We sed non in aperto added Ly | patet] apparet Ly **163** quia] quare Ly **164** Nec] sic An **166** constituerint] constiterint Ly **168** pro] omitted Ly **169** scit] sit We **170** suum] in added WeLy

159 glossa¹...Sacerdotes] Gloss to c. 8, C. 2, q. 7, s.v. agant, col. 686 **159–161** glossa²...occulto] Gloss to Gratian ante cap. 1, C. 24, q. 1, s.v. qui vero, col. 1382

Magister: Ad tertiam respondetur quod secus est de prelatione ecclesiastica et seculari. Nam prelatio ecclesiastica introducta est a iure divino, quia ex ordinatione divina est quod unus fidelis aliis fidelibus in spiritualibus preest. Prelatio vero secularis introducta est a iure humano, quia ex ordinatione humana est quod unus in temporalibus aliis preest. Et ideo, quia distinctio debet esse inter fideles et infideles quoad spiritualia, nec in spiritualibus communicant vel concordant, sed dissentiunt. Possunt autem in temporalibus concordare. Ideo, licet principes seculares, quamvis efficiantur heretici, non sint iure divino principatu seculari privati, prelati autem ecclesiastici, si efficiantur heretici, iure divino ipso facto principatu ecclesiastico sunt privati.

Discipulus: Ista responsio tripliciter videtur deficere. Primo, quia aliquorum regum principatus secularis fuit a iure divino, et tamen, quamvis fuissent effecti heretici, non fuissent principatu seculari iure divino privati. Ergo non est hec causa quare principes ecclesiastici, si efficiantur heretici, iure divino sunt privati, quia eorum scilicet principatus est a iure divino.

Secundo, videtur quod etiam principes seculares, si efficiuntur heretici, iure divino suis principatibus sunt privati. Quia illi sunt iure divino privati dominio et principatu super fideles quibus ex precepto iuris divini fideles communicare non debent. Sed ex precepto iuris divini fideles infidelibus communicare non debent, teste Apostolo qui, sicut allegatum est prius, ait: “nolite iugum ducere cum infidelibus”. Ergo principes seculares, si efficiantur heretici, iure divino suis principatibus sunt privati.

Tertio, videtur quod propter hoc quod fideles et infideles quoad spiritualia dissentiunt et discordant, non est dicendum quod infideles quoad spiritualia fidelibus preesse non possint. Nam boni et mali quoad spiritualia dissentiunt et

172 respondetur] sic *added* Ly | ecclesiastica] heretica An Fi

173 quia] *omitted* Bb | ex] *omitted* An **174** in] *omitted* An Fi | preest] preesse debet Ly **175** quia...preest] *omitted* An Ly **176** Et ideo] *omitted* An **177** nec...spiritualibus] *omitted* Bb **179** efficiantur] efficiatur An | non] *omitted* Bb | sint] sit de An *omitted* Bb **180** autem] tamen We Ly | ecclesiastici] ecclesie Ly **184** fuissent] fuisset An **185** quare] quia An Fi | principes] id est *added* An Fi **187** videtur quod] *omitted* Bb We | etiam] etiam quod Ly **188** dominio] *omitted* Ly **189** et] *omitted* Ly | super fideles] suo Ly | ex] de An **190** debent] debet An **191** debent] *omitted* An We | prius] *omitted* An **195** quod] infideles *added* We | infideles] fidelibus We **196** fidelibus] *omitted* We | possint] potest We

191s ...infidelibus] 2 Corinthians 6: 14

discordant, et tamen malus bonis quoad spiritualia preesse potest. Ergo, consimiliter, licet fideles et infideles quoad spiritualia dissentiant et discordent, tamen infidelis eciam quoad spiritualia fidelibus preesse valebit.

200 **Magister:** Ad primam istorum respondetur, quod non ideo prelati ecclesiastici, si efficiantur heretici, omni prelatione ecclesiastica sunt iure divino privati quia sint prelati a iure divino, sed quia prelatio ecclesiastica a iure divino solummodo sumpsit originem, nec humanitus est inventa, quamvis quod
205 aliqui sint prelati ecclesiastici habeant ex iure humano (quod enim unus sit episcopus et non alius est ex voluntate humana eligentium et consentientium). Prelatio autem secularis est inventa humanitus, vel potuit humanitus ordinari, licet quidam fuerint principes seculares ex speciali ordinatione divina. Et ideo idem dicendum est de illis principibus secularibus qui ex ordinatione preferunt divina et de aliis regibus sive principibus qui ex ordinatione preferunt humana,
210 quia non aliud ius vel aliam prelationem habuerunt isti quam alii, licet consimile ius vel prelationem habuerint ab alio isti quam alii. Prelati autem ecclesiastici aliud ius et aliam prelationem habent quam principes seculares, quia prelationem habent inventam divinitus, quam infideles super fideles habere non debent. Et causa apparentior assignatur, quia fideles et infideles in
215 spiritualibus, que respicit prelatio ecclesiastica, non communicant sed discordant. Et ideo, sicut infideles nolunt in ritibus suis doceri et regi ab aliquo ritus contrarii, ita non debent fideles quoad spiritualia et ritus religionis sue aliquo modo infideli subesse.

220 Ad secundam tuam instantiam respondetur quod principes seculares infideles, sive nunquam fidem susceperint, sive fidem susceptam reliquerint, vel pertinaciter contra fidem erraverint, non sunt suis principatibus iure divino privati, nec regulariter ex precepto iuris divini fideles eos vitare tenentur, quia in

197 malus] mali Ly | potest] possunt Ly | Ergo] *omitted* Bb **198** discordent] discordant Bb

199 infidelis] infideles Ly | etiam] *omitted* Bb Ly | valebit] valebunt Ly

200 istorum] *omitted* Ly **201** si efficiantur] cum efficiuntur Ly **202** sint] sunt Bb An Fi **204** ex] a Ly

205 ex] a Ly **206** humanitus¹] *omitted* Ly **208** preferunt] presunt An **209** divina] sicut *added*

Ly **210** quia] qui Ly | isti] *omitted* Ly | quam alii] *omitted* An Ly quam illi We **211** habuerint] habuerunt Ly | alii] illi We **212** seculares] seculares An **214** debent] debet An **215** ecclesiastica]

ecclesiastico An **216** nolunt] volunt Fi | regi] *omitted* Bb **217** non] nec We **219**

secundam...instanciam] aliam objectionem Ly **220** susceperint] suscepit An | reliquerint]

relinquerint An **221** sunt] sint Ly | suis] *omitted* Ly

temporalibus eos vitare non necessario astringuntur regulariter ex iure divino (licet ex iure divino aliqui infideles fuerint specialiter devitandi), sed in spiritualibus et in hiis que contra religionem faciunt christianam eos vitare 225 tenentur. Quod enim infideles ex iure divino non sunt in omnibus evitandi, aperte insinuat Paulus Apostolus cum dicit prima Corinth. 7: “si quis frater uxorem habet infidelem et hec consentit habitare cum illo, non dimittat illam, et si qua mulier habet virum infidelem et hic consentit habitare cum illa non dimittat virum”. Ex quibus verbis datur intelligi quod licet fidelibus 230 communicare infidelibus, quod etiam in plerisque locis epistolarum suarum innuit manifeste, precipiens fidelibus dominis etiam infidelibus obedire. Verumptamen, in hiis que erant contra legem divinam, nec eis communicare nec eis obedire debebant, teste beato Augustino qui, ut habetur 11 q. 3 cap. *Imperatores*, ait: “Iulianus extitit imperator infidelis. Nonne extitit apostata, 235 iniquus, idolatra. Milites christiani servierunt imperatori infideli. Ubi veniebatur ad causam Christi, non agnoscebant nisi illum, qui in celo erat. Quando volebat ut idola colerent, ut thurificarent, preponebant illi Deum. Quando autem dicebat, producite aciem, ite contra illam gentem, statim obtemperabant et distinguebant Deum eternum a domino temporali”. Ex quibus verbis colligitur quod 240 infidelibus et hereticis in nova lege licebat fidelibus in temporalibus obedire, sed non in spiritualibus. Et ideo, quantum est ex iure divino, non sunt infideles et heretici regulariter devitandi.

Discipulus: Hoc videtur contradicere supradictis, et etiam beato Cypriano qui, ut allegasti in ratione tertiadecima, pro assertione ista ex iure divino 245 accipit fundamentum quod infidelibus etiam in temporalibus non debent

223 necessario] omitted An | ex] precepto added An Fi 224 licet...divino] omitted Bb | sed] omitted Bb 227 Apostolus] omitted Ly | prima] ad added Ly 228 habet] habeat Ly 230 verbis] omitted Ly 231 communicare] cum added Ly 232 dominis] et added Ly | dominis...infidelibus] omitted Bb 233 communicare...eis] omitted Bb 234 cap Imperatores] omitted Bb An Fi We 236 iniquus] et added Bb Fi An We Ly | veniebatur] inveniebatur Bb An Fi Ly 237 volebat] ve^{bas} An 238 ut¹...preponebant] omitted An | ut²] et WBb Fi An We Ly 239 ite] item An distinguebant] distinguebat An Fi 241 et] etiam Ly 242 et] etiam Bb We 243 heretici] enim omitted Bb Fi Ly We | regulariter] irregulariter Bb Fi | devitandi] et per hoc patet responsio ad objectionem tertiam added Ly 245 in] omitted Ly | tertiadecima] 11^a An 246 accipit] in] omitted We

227–230 prima...virum] 1 Corinthians 7: 12-13 234–240 ut...temporalis] c.98, C.11, q. 3, col. 671

communicare fideles, cum probat quod cum infidelibus non terrestres cibis nec
 secularis potus debet esse communis, per hoc quod, ut legitur in libro Regum,
 propheta qui iuit ad exprobandum Ieroboam prohibitus fuit a Deo comedere
 panem et bibere vinum in loco illo.

250

Magister: Respondetur ad hoc quod hoc fuit speciale in exprobatorem et
 aggravationem ac detestationem peccati Ieroboam, qui apostatavit a fide et
 alios apostatare fecit. Ex hoc tamen exemplo accepit Cyprianus argumentum
 quod hereticis cupientibus alios ad suam trahere pravitatem, cum commode
 vitari possunt, eis nullatenus communicare debemus. Ita quod hoc regulare est
 quod infidelibus quibuscunque, absque causa rationabili et quasi urgente, ex
 precepto iuris divini communionem negare non debemus et tenemur. Hoc autem
 generale est, quod eis in spiritualibus et in hiis que religione christiane sunt
 propria, neque obedire neque subesse valemus, nisi preceptis legis divine
 contraire velimus.

255

260

Discipulus: Explana quomodo ad alias rationes respondetur.

Magister: Ad quartam rationem patet responsio per predicta, quia non est
 extra legem divinam hereticos et alios infideles fidelibus in temporalibus
 presidere, et ideo Joseph et Daniel et alii catholici et fideles, tam in novo
 testamento quam sub veteri constituti, absque transgressione legis divine
 infidelibus in temporalibus deservierunt.

265

Ad quintam dicitur quod hac non est generaliter vera: 'ad quem spectat
 institutio alicuius ad eundem spectat destitutio eiusdem'. Nam metropolitanus
 potest confirmare, consecrare, et constituere electum in episcopum, et tamen
 eundem destituere minime valet. Et esto quod hec esset vera generaliter, hec

270

247 cum¹] omitted Bb | non] nec We Ly 248 ut] omitted Ly 249 comedere] convenire An 251 Respondetur] omitted Ly | hoc¹] dicitur
 added Ly 252 apostatavit] apostavit An 253 alios] 9os An | accepit] accipit Ly 254 cum] si Ly 255 vitari] vitare Ly | eis] omitted Ly
 | debemus] Et added Ly | regulare] irregulare Bb Fi 256 causa] caui An | quasi] necessitate Ly
 257 divini] divinim An | communionem] communione An | non] omitted Bb An Fi We
 debemus] omitted We | et] nec Ly omitted We | tenemur] tenentur An 259 divine] omitted Bb
 261 respondetur] respondes Bb 262 rationem] quia] quod Ly 263 extra] contra Ly 264 et¹] omitted Ly | catholici] catholice An | in] sub We 265 sub] in Ly 266 in temporalibus] omitted
 Bb | deservierunt] servierunt Bb Ly 267 quintam] rationem added Ly | hac] hec We hoc Ly | vera] verum Ly 269 constituere] instituire We | electum] clericum Ly electionem We

tamen est omnino falsa: ‘ad illum solum pertinet destitutio alicuius ad quem institutio spectat eiusdem’. Quia institutio sacerdotis spectat ad episcopum, et tamen superior episcopo potest destituere ipsum. Ita, esto quod eligentes papam possent destituere ipsum, ex hoc non sequitur quod non potest destitui a iure divino, quod est super omne ius humanum et omnium eligentium potestatem. 275

Ad sextam dicitur quod ecclesia universalis regitur a Spiritu Sancto, et ideo ecclesia universalis nunquam deficiet in hiis que sunt necessaria ad salutem, licet in aliis deficere possit pariter et errare. Et ideo, si papa esset occultus hereticus, et per consequens papatu privatus (et ideo illa que iurisdictionis sunt exercere non posset, quamvis posset facere ea que ordinis sunt), Deus ecclesie 280 provideret, vel revelando ecclesie perfidiam pape, et quod non valuerunt quantum ad ea que iurisdictionis sunt illa que fecit, vel preservando aliquos episcopos, vel per alium modum sibi possibilem, licet nobis ignotum. Et ideo nullus ordo ecclesiasticus necessarius ad salutem ecclesie universalis confunderetur, licet multa sine quibus potest esse salus possent esse confusa. 285 Preservaret enim Deus ne confunderentur illa que universali ecclesie sunt necessaria ad salutem. Unde ista ratio concludit equaliter quod mulier non potest putari papa et haberi pro papa et quod paganus et infidelis (reputatus tamen christianus fidelis) non potest haberi pro papa, sicut quod papa hereticus et iure divino papatu privatus non potest haberi pro papa. 290

Quia, si mulier vel paganus infidelis haberetur pro papa, et de facto consecraret episcopos, et ordinaret, et christianos ad dignitates ecclesiasticas promoveret, non minus confunderetur ecclesiastica *hierarchia* quam si papa hereticus, iure divino papatu privatus, putaretur papa, et papale officium in omnibus exerceret. Imo magis confunderetur ecclesiastica hierarchia quam si 295 hereticus, iure divino papatu privatus, putaretur a catholicis esse papa. Licet, ordinando de facto et consecrando nulli tribueret executionem officii, verumtamen ordinem conferret dummodo servaret formam ecclesie. Mulier

271 solum] *omitted* Ly 275 super] supra We | potestatem] ponentem Bb Et *added* An

277 deficiet] defi^o An 278 in] et An 282 ea] illa We | preservando] consecrando Ly | aliquos] alios Ly Vg veros *added* We 283 per] *omitted* An 284 ecclesiasticus] ecc^o An

285 confunderetur] confundaretur Bb An | possent] posset An 287 ratio] *omitted* Bb An Fi 288 et¹...papa] *omitted* Bb 289 christianus] et *added* We | sicut...papa²] *omitted* Ly 292 et²] *omitted* Ly aut Bb Fi | ad] et Ly 293 hierarchia] ierarchia Bb Fi Ly gerarchia An 295

confunderetur] confundaretur Bb Fi | hierarchia] ierarchia An Ly 297 officii] effici^o An 298 formam] ordinem Ly *omitted* An

300 autem, aut paganus vel iudeus qui nunquam fuit christianus, nec executionem
 nec aliquem ordinem verum conferret, licet servaret formam ecclesie. Cum ergo
 constet quod aliquando mulier a cunctis catholicis putabatur papa (et eadem
 ratione aliquis paganus vel iudeus retinens in corde infidelitatis perfidum
 posset putari christianus et in papam assumi), non est incredibile quod aliquando
 305 hereticus habeatur pro papa, licet verus papa non sit, eo quod iure divino est
 papatu privatus. Sic vero constat quod maior difficultas est si mulier habeatur
 pro papa quam si papa fiat hereticus, licet iure divino ipso facto sit papatu
 privatus.

Ad ultimam rationem respondetur quod, licet in Sacra Scriptura de
 privatione officii et beneficii sub hiis verbis nullatenus mentio habeatur, sub
 310 aliis tamen verbis de hac pena mentio in Divinis Scripturis habetur. Quia ex hoc
 ipso quod papa hereticus non est sequendus, sed vitandus, et ex hoc quod non
 est ei in spiritualibus communicandum, habetur quod papa hereticus officio et
 beneficio est privatus, quia papa verus qui non est privatus officio et beneficio
 est sequendus, et est ei non solum in temporalibus sed etiam in spiritualibus
 315 communicandum, et est obediendum eidem. Constat autem per Scripturam
 Sacram quod papa hereticus, quam cito scitur esse hereticus, non est sequendus,
 nec est ei in spiritualibus communicandum. Ergo per Scripturam Sacram officio
 et beneficio est privatus.

CAPITULUM 71

Discipulus: Allegasti multa ad probandam et defendendam assercionem que
 dicit quod papa, hereticus factus, est iure divino papatu privatus. Nunc autem
 peto ut referas quam potestatem, secundum literatos, habet ecclesia super papam
 5 labem hereticam incurrentem.

²⁹⁹ aut] ac Ly | vel] aut We ³⁰¹ constet] constat Ly | cunctis] omitted Ly ³⁰³ quod] quin Ly ³⁰⁶ licet] sed Ly omitted Bb | ipso facto] ipse Ly ³⁰⁹ nullatenus] ultimis An ³¹⁰ Quia] quare Ly ³¹¹ ipso] ipse Bb ³¹² habetur] omitted hoc added Ly ³¹³ et beneficio] omitted Ly ³¹⁴ est¹] non solum in temporalibus sed etiam in spiritualibus added Ly | non...ei] omitted An | non solum] nedum Ly | etiam] et Ly ³¹⁵ | per...317 Ergo] omitted An ³¹⁶ quam cito] quam scito Bb quando An Fi Ly ¹ 71] 69 Ly ² probandam] probandum Ly | defendendam] defendendum Ly ³ factus] effectus Ly | est] de added Ly | Nunc] non Bb ⁴ quam...6 Magister] omitted An

^{300s} Cum...papa] "Pope Joan": cf. Ockham, OQ 1.17.22-24

Magister: Circa interrogationem illam opiniones reperiuntur contrarie. Quarum una est dicentium papam hereticum esse iure divino papatu privatum, qui tenent quod papa hereticus non maiori privilegio gaudet quam alius episcopus, si pravitate heretica fuerit maculatus, et ideo ecclesia universalis (et concilium generale, et quelibet persona catholica) eandem habet potestatem super papam hereticum quam super alium episcopum hereticum habere dinoscitur, et pro ista assertionem arguitur sic. 10

Si papa, effectus hereticus, haberet privilegium speciale quod alii episcopi heretici minime habent, aut habet illud privilegium a iure divino, aut a iure humano. Non a iure divino, quia in tota Scriptura Divina non poterit reperiri quod inter papam hereticum et alium episcopum hereticum fiat distinctio. Nec habet aliquod privilegium speciale a iure humano, quia etiam ius humanum inter papam hereticum et alium episcopum hereticum non distinguit. Nullo ergo privilegio gaudet papa hereticus speciali. 15

Discipulus: Dicitur forte quod ex recto dictamine rationis papa hereticus gaudet privilegio speciali, quia, sicut secundum rectam rationem nobiles minus puniuntur quam ignobiles (24 q. 1 cap. *Qui contra*), ita videtur quod secundum rectam rationem minus sunt puniendi maiores in ecclesia quam minores. Cum ergo papa in ecclesia sit maximus, videtur quod secundum rectam rationem minus puniendus est, si efficiatur hereticus, quam alius episcopus hereticus inferior. Et ita gaudet aliquo privilegio speciali. 20 25

Magister: Nonnullis apparet quod ratio tua non concludit propositum, sed magis oppositum. Nam crimini graviori maior debetur vindicta, Extra, *De hereticis*, cap. *Excommunicamus*, ubi sic scribitur: “in quo maior est culpa, gravior exerceatur vindicta”. Sed labes heretica gravior est in papa quam in alio inferiori episcopo. Ergo secundum rectam rationem gravior puniri debet. Quia, 30

6 illam] tuam We 7 papatu] papatui Bb 8 tenent] tuum An | maiori] maior We 9 et¹] omitted Bb | ideo] nec added Ly | ecclesia universalis] esse An | et²] nec Ly 11 super¹] sicut An 13 speciale] spo⁶ An 15 reperiri] inveniri Ly reparari Bb 16 alium episcopum] episcopum et alium Ly | distinctio] distinctio An | Nec] fiet An 20 Dicitur] diceretur Bb Ly 22 ignobiles] innobiles Ly 25 efficiatur] efficitur Bb officiatu An 28 maior] maiori Bb An We 30 gravior¹] maior Bb Fi An We Ly

22 24...contra] c. 32, C. 24, q. 1, col. 978 29s ubi...vindicta] X, V, 7, 13, col. 788

ut notat glossa 2 q. 5 cap. *Presul*, papa, si peccat, quantum ad aliquid “deterioris conditionis” est, “quia ipse sine comparatione aliorum creatus est maior et ideo sine spe venie condemnandus est, ut diabolus”.

35 Ad rationem ergo tuam respondetur quod quantum ad aliquid est simile de nobili et ignobili et de papa heretico et alio episcopo heretico, et quantum ad aliquid est dissimile. Est enim simile quantum ad hoc, quod, sicut nonnulla peccata graviora sunt in nobili quam in ignobili, ita perfidia heresis gravior est in illo qui fuit papa quam in alio episcopo, et ideo, sicut nobilis quantum ad
40 aliquam penam gravius punitur quam ignobilis (ut notat glossa super preallegatum capitulum *Qui contra pacem*), sic papa hereticus gravius est puniendus quam alius episcopus hereticus. Est autem ad hoc dissimile, quod nobilis per peccatum suum nobilitatem nequaquam amittit, sed retinet, et ideo aliqua pena minus punitur quam ignobilis. Nec mirum, quia, si pena aliqua
45 speciali, puta verberibus vel consimili, puniretur sicut ignobilis, alii innocentes de genere suo vituperandi forent. Sed papa, si fiat hereticus, dignitatem papalem non retinet sed amittit, et ideo propter dignitatem quam non retinet non debet minui pena, et ideo similiter gravius puniendus est papa hereticus quam alius episcopus hereticus, nec aliquo gaudet privilegio speciali.

CAPITULUM 72

Discipulus: Dixisti circa interrogacionem meam esse opiniones contrarias. Recitasti autem unam, dic ergo aliam.

5 **Magister:** Alia est opinio dicentium quod papa hereticus non est iure divino papatu privatus, qui tenent quod nullus super papam optinet potestatem, nisi ecclesia universalis vel concilium generale. Ecclesia autem universalis, si

32 5] 4 Bb An Fi We | si peccat] omitted Ly

33 comparacione] cooperacione Ly | maior] omitted Bb Fi An We Ly 34 venie] omitted Bb An Fi We 36 ignobili] innobili Ly | et³] de added Bb An Fi 38 sunt] omitted Bb | in²] omitted Bb An Fi We | ignobili] innobili Ly 39 in²] ab Bb aliquo added Ly 40 ignobilis] innobilis Ly 42 quod] quia Ly 43 nequaquam] non Ly

44 ignobilis] innobilis Ly | Nec mirum] nimirum Ly 45 ignobilis] innobilis Ly 46 vituperandi] vituperari Bb vituperati We 47 quam] quod An We | non³] omitted Ly 48 similiter] simpliciter Bb We 1 72] 70 Ly 3 autem] omitted Ly ergo Fi An 5 papam] hereticum added We

32–34 ut...diabolus] Gloss to c.2, C. 2, q. 4, s.v. presul, col. 653 40s ut...pacem] Gloss to c. 32, C. 24, q. 1, s.v. ignobiles, col. 1400

conveniret in unum, et etiam concilium generale, habet potestatem deponendi papam et sibi penas alias infligendi. Alie autem congregationes et persone, antequam papa hereticus per universalem ecclesiam aut concilium generale fuerit papatu privatus, super papam hereticum nullam optinent potestatem. Sed postquam fuerit depositus, iurisdictioni inferioris summo pontifice, sicut ceteri heretici, est subiectus, nisi ecclesia universalis vel concilium generale post depositionem ulteriorem punitionem pape heretici sibi specialiter reservaret. 10

Discipulus: Michi videtur quod tenentes istam opinionem tria probare deberent. Quorum primum est quod papa hereticus non est iure divino papatu privatus. Secundum est quod ecclesia universalis, et etiam concilium generale, habet potestatem papam hereticum deponendi. Tertium est quod nulla congregatio vel persona inferior ecclesia universali et concilio generali potestatem habet papam hereticum deponendi. Si enim ista essent vera, cetera essent plana. De primo autem tractatum est supra, ubi adducte sunt rationes ad probandum quod papa hereticus non est iure divino papatu privatus. Ideo pro secundo, ad probandum scilicet quod ecclesia universalis, et etiam concilium generale, habet potestatem papam hereticum deponendi, aliquas rationes excogita. 15 20

Magister: Ad satisfaciendum petitioni tue oportet dua probare, quorum primum est quod ecclesia universalis habet potestatem deponendi papam hereticum. Secundum est quod concilium generale talem optinet potestatem. Primum autem probatur primo sic. Illa congregatio que potestatem habet super papam de heresi mendaciter diffamatum, multo magis potestatem habet super papam de heresi irretitum. Sed ecclesia universalis habet potestatem, scilicet, inquirendi de papa super crimine heresis diffamato, licet mendaciter, ut probatum est supra in hoc sexto, capitulo undecimo. Ergo, multo magis, universalis ecclesia habet potestatem deponendi papam de heretica pravitate convictum. 25 30

7 eciam] etiam] in An | generale] generalem Bb 8 congregationes] congregatione Bb 10 optinent] optn An 11 iurisdictioni] eciam added We | inferioris] inferiorum Ly 13 ulteriorem] ulteriore An | heretici] heresi Ly 14 opinionem] omitted Bb 16 est] omitted Ly 17 habet] habeat Ly 19 habet] supra added Ly | deponendi] deponendum Ly 21 pro] de Fi We 22 etiam] omitted Ly 23 aliquas] alias Ly 26 papam] omitted Bb An Fi 27 est] omitted Ly 30 de] veraciter Ly | heresi] veraciter added We 31 papa super] de Ly | diffamato] diffamatus An diffamatum Fi | licet] omitted Bb 32 undecimo] 2 Ly 33 habet] omitted Bb

20 tractatum...supra] 1 Dial. 6.69 31s ut...undecimo] 1 Dial. 6.11

35 **Discipulus:** Cerno quod rationes ille cap. undecimo huius sexti adducte magis concludunt de papa heretico quam papa super crimine heresis mendaciter diffamato. Ideo ad presens nolo pro hac assertione alias rationes audire. Quare transi ad secundum.

40 **Magister:** Secundum, scilicet quod concilium generale habet potestatem deponendi papam hereticum, sic probatur. Concilium generale est supra papam de heresi diffamatum, sicut ostensum est supra capitulo decimotertio. Ergo, multo fortius, habet potestatem papam vere hereticum deponendi.

45 **Discipulus:** Iste etiam allegationes in illo capitulo adducte, sunt, ut arbitror, fortiores, que poterunt cogitari ad probandum quod concilium generale habet potestatem super papam hereticum, ideo accede ad tertium probandum, scilicet, quod nulla congregatio vel persona, ecclesia universali et concilio generali inferior, habet potestatem papam hereticum deponendi.

50 **Magister:** Hoc probatur primo sic. Inferior superiorem iudicare non potest (dis. 21 cap. *Inferior* et cap. *Denique* et cap. *Submittitur* et cap. *In tantum*). Sed papa, etiam hereticus, si non est iure divino papatu privatus, est superior omni congregatione inferiori, et universali ecclesia et concilio generali. Est etiam superior omni persona alia ecclesiastica. Ergo a nulla illarum poterit iudicari.

55 Secundo sic. Non minor auctoritas requiritur in iudicante papam hereticum quam in iudicante alium episcopum hereticum. Sed episcopus hereticus iudicari non potest ab aliqua persona vel congregatione inferiori se si non esset hereticus, quia episcopus hereticus non potest deponi ab aliquo sacerdote vel congregatione sue diocesis. Ergo nec papa potest deponi ab aliqua persona vel congregatione inferiori concilio generali.

35 undecimo] 2 Ly 36 quam] de added Fi | papa²] omitted Bb 40 supra] sive An 42 papam] omitted Ly 43 Iste] secunde An Fi | allegationes] assertiones Ly | illo] Bb We Ly .l. An Fi 44 poterunt] potuerunt Ly 45 super] supra Fi 46 persona] ecclesiastica added Ly 50 etiam] in An [51 et¹] omitted WeLy | eciam] omitted An 52 superior] inferior An 55 aliqua] alia An 56 vel] eciam An

41 sicut...decimotercio] 1 Dial. 6.13 49 dis...Inferior] c. 4, di. 21, col. 70 | et¹...Denique] *Ibid.*, col. 71 | et²...Submittitur] *Ibid.*, col. 72 | et³...tantum] *Ibid.*

Tertio sic. Sicut quod omnes tangit ab omnibus approbari debet, ita causa
 que omnes tangit ab omnibus tractari debet. Sed causa pape heretici omnes 60
 tangit christianos, ergo per omnes christianos vel per congregationem que gerit vicem
 omnium christianorum, cuiusmodi est concilium generale, tractari debet,
 et per consequens nulla persona vel congregatio inferior concilio generali potest
 deponere papam hereticum.

CAPITULUM 73

Discipulus: Suntne plures opinionones circa interrogationem meam quam tibi
 proposui.

Magister: Tertia est opinio quod non solum universalis ecclesia et
 concilium generale, sed diocesis Romana, et collegium cardinalium, et 5
 imperator, et etiam episcopus in cuius diocesi moraretur papa hereticus, posset
 eundem deponere.

Hec opinio, quantum ad Romanos, probatur per exemplum de Iohanne
 decimo secundo, quem privaverunt Romani papatu et alium elegerunt.

Quantum autem ad episcopum in cuius diocesi moraretur papa hereticus, 10
 probatur primo sic. Ex iure divino, ad quemlibet spectat episcopum suam
 diocesim de pravitate heretica expurgare. Ergo, quilibet hereticus trahens moram
 in episcopatu cuiuscunque episcopi iudicio illius episcopi est subiectus. Aliter
 enim non haberet episcopus potestatem suam diocesim de omni heretica
 pravitate purgandi. Ergo papa hereticus est subiectus iudicio episcopi in cuius 15
 diocesi commoratur. Ergo episcopus ille potest deponere papam hereticum.

Secundo sic. Episcopi vicini diocesi in qua papa hereticus moraretur
 haberent potestatem papam hereticum deponendi. Ergo, multo magis, episcopus
 in cuius diocesi moraretur papa hereticus, saltem cum vicinorum episcoporum
 consilio, haberet potestatem deponendi papam hereticum. Antecedens probatur 20

⁵⁹ Sicut] *omitted* Ly ⁶⁰ ab...tangit] *omitted* Bb | causa] casum Fi ⁶¹ vel] et Ly An | per²
omitted Ly ¹ 73] ⁷¹ Ly ⁴ opinio] opinio Bb | quod] qn Bb ⁵ et¹] *omitted* Ly etiam *added* We ⁶
 papa] qo An ⁸ Romanos] rationes Bb An Fi We ⁹ decimo secundo] 22 Fi 23 An | elegerunt]
 elegerint An elegerunt Fi ¹⁰ papa hereticus] *omitted* Ly ¹⁴ diocesim] diocese An
¹⁹ moraretur] moratur Ly ²⁰ papam hereticum] *omitted* An | probatur] patet Ly

⁵⁹ quod...debet] *Liber Sextus*, V, 12, 5, reg. 29, col. 1122

per exemplum de episcopis tempore beati Marcellini qui, ut legitur dis. 21 cap. *Nunc autem*, et allegatum est supra, convenerunt ad inquirendum de beato Marcellino, qui idolatraverat, quem deposuissent si eum in perfidia heresis invenissent.

CAPITULUM 74

Discipulus: Si sunt plures opiniones circa interrogationem meam propositam, enarra.

Magister: Est una opinio quod papa hereticus, nisi sponte renunciare voluerit, a quacunque congregatione vel persona deponi non potest. Fundamentum autem istius opinionis est hoc, quod inferior superiorem suum deponere non potest. Papa autem hereticus, cum non sit iure divino papatu privatus (secundum istam opinionem), est superior omni congregatione et persona christiana. Tota enim ecclesia Dei distincta a papa est inferior papa. Ergo tota ecclesia distincta a papa non potest deponere papam qui non est iure divino depositus.

Secundum fundamentum dicte opinionis est tale. Omnes subditi simul alicuius patriarche vel metropolitani non possunt deponere talem patriarcham vel metropolitanum hereticum, si non est a iure **divino** depositus. Ergo omnes subditi pape non possunt papam deponere hereticum si non est de iure divino depositus.

CAPITULUM 75

Discipulus: Prima istarum opinionum, scilicet, quod papa hereticus est iure divino papatu et omni ecclesiastica dignitate privatus, ut videtur, fortiter est fundata. Secunda etiam opinio, et tertia, colorate videntur. Quarta autem in preiudicium fidei orthodoxe et favorem pape heretici videtur inducta, quia, si papa hereticus non esset iure divino papatu privatus, nec ab aliqua congregatione vel persona deponi valeret, posset papa hereticus libere, absque

²² convenerunt] cum venerunt Ly ²³ idolatraverat] idolatraveant An | quem] omnino added We ²⁴ invenissent] invenisset An ¹ 74] 72 Ly ² meam] omitted We ³ propositam] omitted Ly ⁶ autem] omitted Bb | quod] quia Ly ⁷ sit] de added Ly ⁹ Dei] omitted Ly ¹⁴ a] de Ly | divino] **Vc***: omitted Bb An Fi We Ly ¹⁵ divino] hereticum...depositus] omitted We | divino] divine An omitted Bb ¹ 75] 73 Ly ³ omni] omitted Ly ⁴ colorate] tollerari Ly colorato Bb colorata We ⁵ et] ad Ly ⁷ vel persona] omitted An Fi | valeret] valeat An

^{21s} ut...autem] c. 7. di. 21, col. 71 ²² et...supra] 1 Dial. 6.10

timore pene temporalis vel cohibitionis humane, fidem abnegare catholicam, et cogere christianos ad sectam sarracenorum, vel iudeorum, vel aliorum infidelium acceptandam, quod horrent audire catholici et fideles. Ideo, illa opinione quarta pro nunc dimissa, volo opiniones alias quantum ad aliquid pertractari. Videtur enim quod omnes ille in hoc conveniunt, quod, si hiis diebus aliquis papa efficeretur hereticus, ipso facto esset de iure papatu privatus. Unde et de hoc quid sentiant literati non differas indicare. 10

Magister: Verum dicis quod tres opiniones predictae tenent pro firmo quod, si papa nunc hereticam incurreret pravitatem, esset de iure papatu et omni ecclesiastica dignitate privatus. Prima enim tenet quod esset iure divino papatu privatus. Secunda et tertia tenent quod esset iure humano privatus. Pro primo istorum argutum est multipliciter supra cap. 68. Secundum probatur sic. 15

Concilium generale habet potestatem deponendi et dampnandi papam hereticum, sicut probatum est supra. Ergo, si sententia vel dampnatio concilii generalis indistincte lata fuerit contra hereticos, est ad papam hereticum extendenda, quia ubi canon generalis concilii non distinguit, nec nos debemus distinguere. Sed omnes heretici, nullo excepto, sunt per generale concilium condemnati, teste generali concilio sub Innocentio Tertio celebrato, *quod*, ut habetur Extra, *De hereticis*, cap. *Excommunicamus*, ait: “excommunicamus itaque et anathematizamus omnem heresim, extollentem se adversus hanc sanctam, orthodoxam et catholicam fidem... condemnantes hereticos universos, quibuscunque nominibus censeantur”. 20 25

Sententiam etiam huiusmodi condemnationis contra omnes hereticos indistincte tulit concilium Carthaginense quartum, quod, ut legitur 24 q. 3 cap. *Clericus*, ait: “clericus hereticorum aut schismaticorum tam convivium quam **8** cohibitionis] co (h) ertionis We Ly **10** horrent] horrerent Ly We **11** aliquid] aliud Ly **12** si] in added Ly **13** aliquis] quis Ly | hereticus] catholicus An **14** et] omitted Ly **15** pro firmo] confirmo An **16** nunc] vere An | iure] divino added Bb An Fi **17** dignitate] et auctoritate added We | esset] de added We | papatu] omitted We **18** humano] humane An **19** argutum] argumentatum Ly **20** habet] licet An | et] vel An | papam] po^m An **21** vel] et We | dampnatio] dampna⁹ An **23** quia] omitted Ly | ubi] enim added Ly | distinguit] dissent^t An **25** quod] qui Bb An Fi Ly **28** sanctam] omitted Bb Fi An We Ly | et] omitted We | condemnantes] dampnantes An **30** Sententiam] sententia An Fi omitted Bb | condemnationis] omitted Ly dampnationis We **31** quod] qui An Fi **32** clericus] aut] ac Ly 30

21 sicut...supra] I Dial. 6.72 **26–29** Extra...censeantur] X, V, 7, 13, col. 787
31–34 ut...psallendum] c. 35, C. 24, q. 3, col. 999

sodalitates evitet, equaliter. Eorum conventicula non ecclesia, sed conciliabulia sunt appellanda. Cum eis neque orandum est, neque psallendum”.

35 Hiis etiam concordat concilium Martini pape, quod, ut habetur 1 q. 1 cap. *Non liceat*, ait: “non liceat clericis vel laicis ab hereticis eulogias accipere, quia maledictiones sunt magis quam benedictiones, neque liceat aut cum hereticis, aut schismaticis orare”.

40 Item, concilium Africanum, ut habetur Extra, *De hereticis*, cap. *Si quis*, ait: “si quis episcopus heredes instituerit extraneos a consanguinitate sua, vel hereticos, eciam consanguineos, aut paganos pertulerit, saltem post mortem ei anathema dicatur”.

45 Item, in eodem concilio, ut habetur eodem titulo cap. *In eos*, sic legitur: “in eos, qui catholici non sunt, etiam si consanguinei fuerint episcopi vel presbyteri nichil conferant”.

Item, in concilio Laudicensi, ut habetur 1 q. 1 cap. *Non oportet*, sic scribitur: “non oportet hereticorum benedictiones accipere, quoniam maledictiones magis sunt quam benedictiones”.

50 Ex quibus, aliisque quampluribus, colligitur quod in omnes hereticos indistincte per generalia concilia sententiae plures sunt prolate. Ergo omnia illa concilia generalia et alia sunt ad papam hereticum extendenda. Quod glossa super preallegatum capitulum *Si quis episcopus* videtur asserere manifeste, dicens: “idem iuris est in paganis quod de hereticis, et idem est de omnibus qui catholici non sunt”. Cum ergo paganus non sit verus papa, nec hereticus est

34 sodalitates] societates Bb An Fi | conciliabulia] concilia Ly conciliabilia Bb conciliabula We concilia Ly universalia added An Fi 34 psallendum] spallendum Bb An Fi We 35 quod] omitted Ly | 1¹] 7 Ly 36 laicis] omitted An | eulogias] eulogia Ly exlogias An cologias Fi id est benedictiones added Ly 37 aut] omitted Bb An Fi We 38 aut] cum added Ly 39 cap...quis] Kn: omitted Bb Fi An We Ly 41 etiam] vel Ly omitted An | pertulerit] pretulerit Bb We Ly pretulatur An pretulerat Fi | ei] eius Bb Fi An We Ly 43 eodem titulo] 2 Fi Ly | legitur] loquitur Ly 44 si] omitted An | episcopi] prelati added Ly 46 Laudicensi ut] laoduensi Ly laodicensi Bb An Fi We laoduensi Ly | Laudicensi ut] omitted Bb 53 in] de Bb Fi An We Ly | quod] et Bb Fi An We Ly | et] omitted Ly | idem²] ideo Bb | est²] omitted Ly

35–38 ut...orare] c. 6, C. 1, q. 1, col. 382 39–42 Extra...dicatur] X, V, 7, 5, col. 779

43–45 ut...conferant] X, V, 7, 6, col. 779 46–48 Laudicensi ut...benedicciones] c. 66, C. 1, q. 1, col. 381 53s dicens...sunt] Gloss to X, V, 7, 5, s.v. paganos, col. 1671

verus papa, et ita papa hereticus est papatu privatus, et per consequens sententia divina vel humana lata est contra ipsum. 55

Secundo probatur eadem conclusio sic. Quicumque in heresim dampnatam labitur, eius dampnatione seipsum involvit (24 q. 1 cap. *Achatius*). Sed papa hereticus incidit in aliquam heresim per generale concilium dampnatam explicite vel implicite, quia omnis heresis est implicite vel explicite per generalia concilia dampnata. Ergo papa hereticus incidit in heresim iam dampnatam, ergo eius dampnatione involvitur, ergo per generalia concilia papa hereticus est dampnatus. 60

Discipulus: Secundum ista ad dampnandum papam hereticum non oportet generale concilium convocari, quia ad dampnandum iam *dampnatum* non est necesse generale concilium convocari, ymmo nulla est congregatio convocanda, ex quo iam dampnatus est papa hereticus, cuius tamen oppositum videtur veritatem habere. Nam ad inquirendum de papa super crimine heresis diffamato, oportet aliquid concilium generale vel aliud convocari, exemplo illorum episcoporum qui ad inquirendum de beato Marcellino quondam idolatra convenerunt. Ergo etiam ad deponendum papam hereticum oportet concilium convocari. 70

Magister: Ad hoc respondetur quod papa hereticus, vel iure divino secundum primam opinionem, vel iure humano (concilii videlicet generalis) secundum alias opiniones, est dampnatus et papatu privatus, quia omni ecclesiastica dignitate est nudatus. Et ideo ad deponendum papam *hereticum* de iure non est necesse generale concilium vel aliud congregari. Oportet tamen in casu concilium convocari ad potenter pellendum papam hereticum de apostolica 75

57 dampnatam] semel *added* Ly 58 involvit] includit An|24] 4 Ly|1] *omitted* Ly 59 aliquam] antiquam Ly|
condempnatam] dampnatam Ly 60 implicite vel] *omitted* Ly 61 concilia] iam *added* Ly|condempnata] dampnata Bb
62 ergo¹] si *added* Ly|ergo²] *omitted* Ly gap 65 dampnandum] heresim *added* Ly|
dampnatum] dampnatam Bb An Fi Ly 66 est] esset
An 67 est] *omitted* Bb An Fi We 69 aliquid] aliquod Fi 70 episcoporum] *omitted* Ly 73
respondetur] sic *added* Ly 74 videlicet] videt Bb We 75 dampnatus] dampnato An| quia] quod
An We 76 est] *omitted* We|deponendum] ponendum Bb|hereticum] *omitted* Bb An Fi Ly
77 generale] *omitted* Ly|vel aliud] *omitted* An Fi Ly|Oportet] oportet We

58 24...Achatius] c. 1. C. 24, q. 1, col. 966

80 sede, et ad ecclesiam Dei salubriter disponendam, vel ad audiendam causam et
accusationem pape heretici, et ad pronuntiandum ipsum esse hereticum. Sicut
eciam episcopi convenerunt ad inquirendum de beato Marcellino, non quia
fuisset dampnatus si fuisset hereticus, sed quia volebant inquirere veritatem,
quem, si invenissent esse hereticum, pronuntiassent eum fuisse dampnatum.

85 **Discipulus:** Est aliquod exemplum de aliquo papa heretico qui, absque
convocatione novi concilii generalis pro condemnatione eius, fuit ab ecclesia
habitus pro dampnato.

90 **Magister:** Exemplum ponitur de Anastasio Secundo, quem quidam clerici
Romani, absque congregatione novi concilii generalis, reputavere dampnatum,
et se ab eius communione laudabiliter abegerunt, ut habetur dis. 19 cap.
Anastasius, ubi notat glossa quod clerici illi “non recesserunt ante sententiam
quia inciderat”, scilicet Anastasius, “in heresim iam dampnatam”. Ex quibus
verbis patenter habetur quod ad dampnandum papam hereticum non est necesse
concilium generale noviter congregari. Quia, quemadmodum verberans
95 clericum, ipso facto, nulla denuntiatione nova vel sententia expectata, ymmo
licet ipse solus esset conscius facti sui, excommunicationis sententia est ligatus,
quia incidit in canonem late sententie, ita papa hereticus, ipso facto, nulla alia
expectata sententia vel convocatione, est iure divino vel humano dampnatus.

100 **Discipulus:** Exemplum istud non videtur esse ad propositum, quia
Anastasius inciderat in heresim iam dampnatam. Posset autem papa effici
hereticus licet non incideret in heresim iam dampnatam.

Magister: Respondetur quod instantia ista dictum exemplum non impedit,
quia omnis heresis est dampnata, ut supra secundo huius est ostensum. Et ideo,

79 et¹] *omitted* Ly | et²] vel Vd 80 pronuciandum] probandum Ly An Fi 81 eciam] enim Ly
82 dampnatus...fuisset] *omitted* Bb | fuisset²] fuset An

83 pronuciassent] pronuciasset An | eum] ipsum Ly | fuisse] esse Ly 84 Est] estne Ly *omitted*
Bb 85 pro...eius] *omitted* Ly | fuit] fuerit Ly 86 habitus...condempnato] hereticus condempnatus
Ly | dampnato] condempnato Fi An Ly 87 Secundo] *omitted* Ly An | quidam] *omitted* Ly

88 reputavere] reputabant Ly | dampnatum] condempnatum Ly 90 ubi] ut Ly 91 inciderat]
inciderant An 93 Quia] *omitted* Bb 95 licet] si Ly sed An 96 incidit] non dicit An 97 humano]
est *added* An 100 hereticus] hereticum An | non] iam Bb An Fi non *added* Fi

89s ut...Anastasius] c. 9, di. 19, col. 64 90s quod...dampnatam] Gloss to c. 9, di. 19, s.v.
abegerunt, col. 87 102 ut...ostensum] 1 Dial. 2

quicumque papa efficeretur hereticus, incideret in heresim iam dampnatam, licet
possit incidere in heresim dampnatam implicite. Inter heresim autem
dampnatam explicite et dampnatam implicite non est differentia ad hoc quod 105
incidens in heresim dampnatam explicite sit dampnatus, et incidens in heresim
solummodo dampnatam implicite non sit dampnatus. Sed quantum ad hoc potest
esse differentia, quod incidens in heresim dampnatam explicite non solum est
dampnatus, sed etiam pro dampnato est habendus. Incidens autem pertinaciter
in heresim dampnatam solummodo implicite, quamvis esset dampnatus, non 110
tamen esset pro dampnato habendus, sed ad habendum ipsum pro dampnato
oporteret generale concilium congregari. Anastasius autem Secundus incidit in
heresim iam dampnatam explicite, et ideo non solum fuit dampnatus, sed etiam
fuit pro dampnato habendus. Est ergo exemplum ad propositum quantum ad hoc
quod papa, quantumcunque efficeretur hereticus, esset dampnatus. Non est 115
tamen ad propositum quantum ad hoc quod sit pro dampnato habendus, nisi
incidat in heresim dampnatam explicite (cuiusmodi est omnis heresis que in
eisdem terminis alicui veritati Scripture Divine contradicit), vel etiam
contradicit cuicumque veritati que patenter omnibus iudicio rationis utentibus
sequitur ex contento vel contentis in Scriptura Divina, vel contradicit veritati 120
que est apud omnes catholicos tanquam catholica divulgata.

105 explicite] implicite Ly | implicite] explicite Ly | non...explicite] *omitted* An | **106**
dampnatam] solummodo *added* Ly | explicite] implicite Ly | et...dampnatus] *omitted* Ly **108**
dampnatam] *omitted* Ly | est dampnatus] dampnatam An **109** dampnatus] in dampnatam Fi
110 solummodo] tantummodo We | quamvis esset] licet sit We **111** esset] est We | habendus]
unde si papa incideret in heresim dampnatam solummodo implicite, quamvis esset (Vc*: **licet**
sit) dampnatus non tamen esset pro dampnato habendus *added* We Vc* Ba **115** quantumcunque]
quamcunque Bb We **117** cuiusmodi] huiusmodi An | omnis] *omitted* We **118** etiam] que Ly **119**
cuicumque] alicui Ly **120** vel¹] ex *added* Fi